

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Το Κόστος της Εκπαίδευσης:
από την απόσυρση του Κράτους
στην «ανταγωνιστική» διείσδυση
της οικογένειας

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

EKKE Working paper 2000/11

Κείμενα Εργασίας

 ΙΑΑΚ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΣΤΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	9
3. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΟΣΤΟΥΣ	12
4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	14
5. ΣΧΕΣΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	16
6. ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	17
6.1. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	17
6.2. ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ – ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	18
6.3. ΔΕΙΓΜΑ	19
6.4. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	19
6.5. ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	20
6.6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	20
7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	33
8. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	36

© Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
ISSN 1108 – 1732

Απαγορεύεται η ανατύπωση, η μετάφραση, η αντιγραφή, μερική ή ολική, καθώς η παρουσίαση και η προβολή του παρόντος από οποιοδήποτε οπτικοακουστικό μέσον χωρίς, την έγγραφη άδεια του εκδότη και του συγγραφέα.

Υπεύθυνος έκδοσης: *ΕΚΚΕ, Διεύθυνση Επιστημονικής Πληροφόρησης και Εκδόσεων*
Επιμέλεια Εξωφύλλου: *Πάνος Λαμπίρης*
Τυπογραφική Επιμέλεια: *Βαγγέλης Ζουρίδης*

Οι γνώμες και κρίσεις, που περιέχει η εργασία αυτή, είναι του συγγραφέα και δεν αντιπροσωπεύουν, αναγκαία, γνώμες ή κρίσεις του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η άποψη ότι η απόκτηση πανεπιστημιακού διπλώματος αποτελεί «εγγύηση» για την εξασφάλιση απασχόλησης και κοινωνικής καταξίωσης φαίνεται ότι είναι ακόμη πολύ διαδεδομένη στη χώρα μας με αποτέλεσμα η ζήτηση για τριτοβάθμια εκπαίδευση να συνεχίζει να αυξάνεται. Έτσι η προετοιμασία για τις εισαγωγικές εξετάσεις στο πανεπιστήμιο γενικεύεται και επιμηκύνεται και αφορά πλέον την συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών και των τριών τάξεων του Λυκείου.

Η παροχή δωρεάν παιδείας από την άλλη πλευρά αποτέλεσε τις τελευταίες δεκαετίες ένα αδιαμφισβήτητο, κεκτημένο μέτρο κοινωνικής πολιτικής που συνδέθηκε με τον εκδημοκρατισμό της παιδείας και την εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων. Τίθεται όμως το εύλογο ερώτημα κατά πόσον και σε ποιο βαθμό είναι πράγματι δωρεάν η παρεχόμενη παιδεία, και ποιο είναι τελικά το κόστος τόσο το ιδιωτικό όσο και το δημόσιο της εκπαίδευσης.

Το κείμενο εργασίας που ακολουθεί έρχεται να αποτιμήσει το κόστος της εκπαίδευσης, συμβάλλοντας έτσι στη συζήτηση για την αποδοτικότητα και την αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος. Τα αποτελέσματα έρευνας που παρουσιάζονται δείχνουν ότι οι δημόσιες δαπάνες για εκπαίδευση μειώνονται ενώ αυξάνονται οι οικογενειακές με στόχο τη δημιουργία ανταγωνιστικών συνθηκών εκπαίδευσης για τα παιδιά της οικογένειας. Η εξασφάλιση καλύτερων εκπαιδευτικών προσόντων φαίνεται ότι εξαρτάται από το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο της οικογένειας, γεγονός που οδηγεί στην άνιση παροχή εκπαιδευτικών ευκαιριών στους νέους.

Η δημοσίευση αυτού του κειμένου εργασίας έρχεται αναμφίβολα να συμβάλλει στη συζήτηση για τα επίκαιρα σημαντικά ζητήματα της εκπαίδευσης ορισμένα των οποίων αποτελούν σήμερα αντικείμενο έρευνας και του Ινστιτούτου Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας.

Χ. Κασίμης
Καθηγητής
Διευθυντής Ινστιτούτου
Αστικής & Αγροτικής
Κοινωνιολογίας / ΕΚΚΕ

**Το Κόστος της Εκπαίδευσης:
από την απόσυρση του Κράτους
στην «ανταγωνιστική» διείσδυση της οικογένειας.**

Γιώργος ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
Επικ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Οργάνωση , Διοίκηση και Οικονομία της Εκπαίδευσης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το κόστος της εκπαιδευτικής επένδυσης βρίσκεται στο επίκεντρο των συζητήσεων και αναλύσεων για την αξιολόγηση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού συστήματος. Παρά τα μεθοδολογικά προβλήματα που παρουσιάζει η εκτίμηση τόσο του συνολικού όσο και του μέσου και οριακού κόστους της εκπαίδευσης, φαίνεται ότι ο οικογενειακός προϋπολογισμός καλείται να καλύψει τόσο την κοινωνική δαπάνη για δημόσια εκπαίδευση όσο και την ιδιωτική δαπάνη. Η αύξηση της ζήτησης για εκπαίδευση, κυρίως για τριτοβάθμια, καθώς και ο εκδημοκρατισμός του σχολείου οδήγησαν, στο πλαίσιο της συγκεκριμένης οικονομικής συγκυρίας, στην αύξηση των οικογενειακών δαπανών για εκπαίδευση και στην οπισθοχώρηση των αντίστοιχων δημοσίων δαπανών προκειμένου να εξασφαλιστούν, εκ μέρους των γονέων, ανταγωνιστικές εκπαιδευτικές συνθήκες για το μέλλον των παιδιών τους.

Η εξάρτηση της προσφοράς ποιοτικών σπουδών στους νέους από το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας οδηγεί στην άνιση παροχή εκπαιδευτικών ευκαιριών, αφού το δημόσιο σχολείο με τη σημερινή οργάνωση και λειτουργία δεν μπορεί να προσφέρει ποιοτικές σπουδές λόγω των ελλείψεων που έχει, όπως έδειξε η έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε αστικά σχολεία της περιφέρειας Ηπείρου. Ο βαθμός διείσδυσης του οικογενειακού προϋπολογισμού στην κάλυψη των ελλείψεων του δημόσιου σχολείου είναι ανάλογος του μορφωτικού επιπέδου και του επαγγέλματος των γονέων, του οικογενειακού εισοδήματος και σε πολλές περιπτώσεις εξαρτάται από το μέγεθος της πόλης διαμονής των γονέων.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διεθνής οικονομία παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια μια έλλειψη σταθερότητας με αποτέλεσμα να ανακυκλώνεται μια συνεχής κρίση με διαφορετική ένταση από χώρα σε χώρα.

Η αυξημένη άλλωστε αλληλεξάρτηση των οικονομιών των χωρών, και κυρίως αυτών που συνεργάζονται στα πλαίσια ενός οργανισμού (όπως π.χ. η Ευρωπαϊκή Ένωση), έχει σαν αποτέλεσμα να παρασύρονται όλες οι χώρες σε οικονομικές και όχι μόνον κρίσεις.

Στο πλαίσιο των αναζητήσεων των αιτίων και της διερεύνησης των παραγόντων που οδηγούν στις οικονομικές και κατ' επέκταση κοινωνικές κρίσεις, που αντανakλούν κυρίως κρίση στην αγορά εργασίας το εκπαιδευτικό σύστημα αναδεικνύεται σε ένα από τους σημαντικότερους παράγοντες αφού με δύο τουλάχιστον τρόπους φαίνεται να επηρεάζει αυτές τις κρίσεις¹.

Κατά πρώτο λόγο, στο πλαίσιο της τεχνοκρατικής αντίληψης της λειτουργίας του κράτους που δίνει έμφαση στην ορθολογική διαχείριση των πόρων, τα εκπαιδευτικά συστήματα παρουσιάζονται να απορροφούν συνεχώς αυξανόμενα ποσά των οποίων η αποτελεσματικότητα και κυρίως η απόδοση φαίνεται να μην ανταποκρίνεται στον ρυθμό αύξησής των χρηματικών ροών στην εκπαίδευση.

Κατά δεύτερο λόγο, το εκπαιδευτικό σύστημα, λειτουργώντας παραδοσιακά, ως παραγωγός εκπαίδευσης και επηρεάζοντας την ποσότητα και την ποιότητα των προσφερόμενων ανθρώπινων πόρων, φαίνεται να δημιουργεί πρόβλημα στην ισορροπία της αγοράς εργασίας και στην διαδικασία της ανάπτυξης.

Και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις το εκπαιδευτικό σύστημα και οι λειτουργίες του φαίνεται ότι επιδρούν άμεσα στη οικονομία της κάθε χώρας.

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το κόστος του εκπαιδευτικού συστήματος βρίσκεται τα τελευταία χρόνια στο επίκεντρο των αναζητήσεων, αναλύσεων και συζητήσεων τόσο των οικονομολόγων της ανάπτυξης και της εκπαίδευσης όσο και των πολιτικών.

Το ενδιαφέρον εστιάζεται στους τρόπους κάλυψης του κόστους της δημόσιας εκπαίδευσης όπως, εξάλλου, και στην αμφισβήτηση του στόχου να μεγιστοποιηθεί το ποσοστό φοίτησης (scolarisation) στις ανώτερες βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος. Μ' άλλα λόγια διεξάγεται μια δημόσια συζήτηση (discours) για το κατά πόσον θα πρέπει να ικανοποιηθεί η συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση για τριτοβάθμια εκπαίδευση και μάλιστα κάτω από συνθήκες που επιβάλλουν τη συνεχή και αυξανόμενη επιβάρυνση του κράτους στο πλαίσιο της παρεχόμενης δημόσιας εκπαίδευσης.

Και στις δύο περιπτώσεις το κόστος του εκπαιδευτικού συστήματος (συνολικό, μέσο και οριακό κόστος) και η κάλυψή του αποτελούν αντικείμενο ανάλυσης κυρίως στην διαδικασία αξιολόγησης του εκπαιδευτικού συστήματος και αμφισβήτησης τόσο του περιεχομένου του όσο και της ανάγκης ή καλύτερα της σκοπιμότητας κάλυψής του από το κράτος.

Η έννοια του κόστους, εξάλλου, συνδέεται άμεσα με τις εισροές στο εκπαιδευτικό σύστημα, δηλαδή με την αξία των παραγόντων που άμεσα ή έμμεσα εισέρχονται και λαμβάνουν μέρος στην εκπαιδευτική διαδικασία. Συνδέεται, επίσης, άμεσα και με τις έννοιες της αποδοτικότητας, αλλά, κατά την τελευταία δεκαετία, και με την έννοια της α-

¹ Βλ. «Les coûts de l'école», Dossier coordonné par Jacques George στο *Cahiers Pédagogiques*, N° 304-305, Mai- Juin, 1992.

ποτελεσματικότητας και της ποιότητας. Μ' άλλα λόγια, όλο και περισσότερο, το κόστος της εκπαίδευσης συσχετίζεται πλέον σταθερά με την παραγωγικότητα και την αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος.

Οι παραπάνω διασυνδέσεις και αλληλεξαρτήσεις του κόστους με άλλες έννοιες καθώς και με το περιβάλλον του εκπαιδευτικού συστήματος πηγάζουν από τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει το κόστος του εκπαιδευτικού συστήματος που είναι απόρροια της φύσης της εκπαίδευσης ως αγαθού και ως δαπάνης.

Επιπλέον, η αξία της εκπαίδευσης δεν είναι δυνατόν να μετρηθεί με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο γίνεται ο υπολογισμός των άλλων κοινωνικών αγαθών δεδομένου ότι πρόκειται αφενός για “μη εμπορεύσιμο αγαθό” και αφετέρου ο ποιοτικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης² είναι περισσότερο σημαντικός ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια καθώς αποδεικνύεται περισσότερο ουσιαστικός και από τον ποσοτικό χαρακτήρα της πράγμα που τον καθιστά δυσκολότερα μετρήσιμο.

Η όλη εκπαιδευτική προβληματική που αναπτύσσεται τον τελευταίο καιρό κυρίως από φιλελεύθερα νεοκλασικά ρεύματα σκέψης για την “σχεδιαζόμενη εκπαιδευτική πολιτική” της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τον Ο.Ο.Σ.Α., σχετικά με τα οικονομικά της εκπαίδευσης και κυρίως της δημόσιας εκπαίδευσης, επικεντρώνεται σε επιμέρους προβλήματα που αφορούν τους πόρους που διατίθενται για την λειτουργία και ανάπτυξη, με την έννοια της διερεύνησης και αξιοποίησης, του εκπαιδευτικού συστήματος. Ιδιαίτερα σε περίοδο οικονομικής κρίσης και αναζήτησης της απόδοσης των δαπανούμενων πόρων όταν μάλιστα συνεχίζεται η ίδια πολιτική χρηματοδότησης, η ίδια η κοινωνία εξαναγκάζεται να “σπαταλά” χρήματα για την δημόσια εκπαίδευση αντί να επενδύει τα αντίστοιχα ποσά σε δραστηριότητες που θα αξιοποιούσαν καλύτερα τα ποσά αυτά που κατευθύνονται στην εκπαίδευση αποφέροντας δευτερογενώς κέρδη για το κράτος και θα δημιουργούσαν προϋποθέσεις για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Μια θεωρητική προσέγγιση των οικονομικών της εκπαίδευσης, που αναφέρεται κυρίως στο ρόλο της εκπαίδευσης και επηρεάζει το περιεχόμενο του κόστους, έχει σχέση με την λογική του μοντέλου του Ben Porath³.

Σύμφωνα με αυτή την θεώρηση το εκπαιδευτικό σύστημα παύει να λειτουργεί υπέρ του ατόμου και το άτομο αυτό καθαυτό καθίσταται πλέον παραγωγός εκπαίδευσης. Στην περίπτωση αυτή το εκπαιδευτικό σύστημα χρησιμοποιείται σαν «εισροή» στην παραγωγική διαδικασία. Κατά τον ίδιο τρόπο, διαπιστώνεται μια μετακύληση της παραγωγής εκπαίδευσης από το κράτος στον ιδιώτη. Μέχρι τώρα το κράτος μέσα από τον θεσμό του εκπαιδευτικού συστήματος διασφάλιζε και πιστοποιούσε την εκπαίδευση του ατόμου με το πτυχίο το οποίο ήταν ενιαίο με τη γνωστή διαφοροποίηση στο βαθμό επίδοσης στη διαδικασία της αξιολόγησης των γνώσεων μέσω των εξετάσεων.

Τώρα την παραγωγή εκπαίδευσης – τη διαδικασία συσσώρευσης και ανάδειξης του ανθρώπινου κεφαλαίου- αναλαμβάνει το άτομο χρησιμοποιώντας το εκπαιδευτικό σύστημα ως «εισροή». Κατά τον ίδιο τρόπο αντιλαμβάνεται και οποιοδήποτε άλλο εκπαιδευτικό θεσμό, τυπικό και άτυπο, προκειμένου να βελτιστοποιήσει την εκπαίδευσή του (συσσώρευση γνώσεων και ανάπτυξη δεξιοτήτων) αναλαμβάνοντας τον αντίστοιχο ρίσκο.

Ο καθορισμός, αφενός των παραγόμενων εκροών από αυτή την παραγωγική διαδικασία, των οικονομικών παραμέτρων των χρησιμοποιούμενων εισροών, και αφετέρου η εκτίμηση των αποδόσεων και αποτελεσμάτων θα μπορούσε να λύσει προβλήματα που σχετίζονται με τον καθορισμό του κόστους της εκπαίδευσης.

² E. Delamotte, *Une introduction à la pensée économique en éducation*, Paris, PUF, 1998.

³ Βλέπε, P. Gravot, *Economie de l'éducation*, éd. Economica, Paris, 1993, p.131.

Η υιοθέτηση ή μη αυτής της οπτικής δεν διαφοροποιεί οικονομικά τη μέθοδο ανάλυσης του κόστους παρά μόνο τον φορέα ανάληψης του βάρους κάλυψης του κόστους με την μετακύληση αυτού στα εκπαιδευόμενα άτομα και σε μεγάλο βαθμό στους γονείς τους μειώνοντας κατά μία έννοια το κοινωνικό κόστος της εκπαίδευσης.

Όλες σχεδόν οι θεωρίες που παρουσιάστηκαν μεταγενέστερα αυτής του Ben Porath είναι νεοκλασικής προέλευσης θέτοντας άμεσα ή έμμεσα το πρόβλημα του υπολογισμού του κόστους (μέσου, οριακού) όπως το μοντέλο του Cazenave⁴ (1976) όπου η μεγιστοποίηση των εισοδημάτων στηρίζεται στον υπολογισμό του κόστους εκπαίδευσης σε μια προσπάθεια εξέλιξης της νέας θεωρίας της κατανάλωσης που πρότεινε ο Becker και στηρίζεται στον προσδιορισμό του παραγόμενου οριακού προϊόντος από ένα άτομο με βάση το κόστος της συμπληρωματικής κατάρτισης που αυτό δέχεται αναδεικνύοντας τη σχέση εκπαίδευσης και συνεχούς κατάρτισης των απασχολούμενων. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η προσέγγιση της εκτίμησης του κόστους σε επιμέρους λειτουργίες της εκπαίδευσης όπως της άθλησης και της διοίκησης της εκπαίδευσης ή της έρευνας⁵.

Το πρόβλημα του κόστους τίθεται σαφέστερα στον υπολογισμό των οικονομικών της εκπαίδευσης⁶ και κυρίως της παραγωγής εκπαίδευσης καθώς και της παραγωγικότητας - αποτελεσματικότητας⁷ του εκπαιδευτικού συστήματος μέσω της εκτίμησης των λειτουργιών του κόστους⁸.

Σε κάθε περίπτωση η κάλυψη του κόστους θεωρείται ότι γίνεται από το εκπαιδευόμενο άτομο και συμπληρωματικά από τους θεσμούς και τούτο γιατί στο επίκεντρο των αναλύσεων τίθεται το άτομο το οποίο θέλει μέσα από την εκπαίδευση να βελτιστοποιήσει τα μελλοντικά κέρδη του. (πρβλ. κεφ. 4)

Όμως είναι φανερό ότι τέτοιες προσεγγίσεις δεν θεωρούν ότι η εκπαίδευση είναι κοινωνικό αγαθό το οποίο πρέπει να προσφέρεται δωρεάν και αποδεικνύεται από το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των προσεγγίσεων εκτίμησης του κόστους δεν ασχολούνται με τον τρόπο κάλυψης αυτού αφού θεωρούν ότι αυτός που θέλει να εκπαιδευτεί οφείλει να πληρώσει την συνολική αξία ή μέρος της αξίας αυτής της «κρατικά» προσφερόμενης υπηρεσίας.

Όποια και αν είναι η οπτική ανάλυσης ή θεώρησης της εκπαίδευσης η οικονομία της εκπαίδευσης⁹ προτείνει δύο προσεγγίσεις για το θέμα αυτό:

- η πρώτη έγκειται στο να αποδώσει στην εκπαίδευση μία αξία (κόστος λειτουργίας και ανάπτυξης) η οποία να είναι τουλάχιστον ίση με τα μετρούμενα οικονομικά κέρδη που προκαλεί, όπως λόγου χάρη τα μεγαλύτερα εισοδήματα για τους απόφοιτους ή η ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη της χώρας.
- η δεύτερη προσέγγιση έγκειται στο να εκτιμήσει κανείς το κόστος της εκπαίδευσης, που σημαίνει ότι αυτή αποκτά μία αξία συγκεκριμένη και με βάση αυτή την αξία να προσδιορίσει την αντίστοιχη αξία του προϊόντος που θα πρέπει να πα-

⁴ Ph. Cazenave, «Pour une nouvelle analyse économique de la demande de formation», *Revue Economique*, N° 4, janv. 1976.

⁵ A. Rouban, «L'évaluation de la recherche, un processus économique», *Revue Internationale de Gestion des Etablissements d'Enseignement Supérieur*, Mars 1985.

⁶ A. Mingat, «Les coûts d'éducation à la charge des familles», στο J. C. Eicher, L. Garboua & alli, *Economique de l'Education*, Paris, Economica, 1979.

⁷ G. Psacharopoulos, M. Woodhall, *L'éducation pour le développement: une analyse des choix d'investissement*, Paris, Economica, 1988.

⁸ M.M. Barrow, «Measuring Local Education Authority Performance: A Frontier Approach», *Economics of Education Review*, No 1, 1991, p.19.

⁹ Βλ. Fr. ORIVEL, «L'allocation des ressources par élève dans le système éducatif français point de vue d'un économiste», *Revue Française de Pédagogie*, No 105, oct.-dec., 1993

ράγει το εκπαιδευτικό σύστημα ώστε να μην είναι ελλειμματικό. Αυτό σημαίνει ότι η εκπαιδευτική δαπάνη πρέπει να αυξάνεται μέχρι του σημείου όπου η οριακή δαπάνη για εκπαίδευση δεν δημιουργεί εισοδήματα ανώτερα από αυτά που έχουν συνολικά δαπανηθεί για την εκπαίδευση”¹⁰

Οι δύο προσεγγίσεις έχουν σαν κοινή συνιστώσα την εκτίμηση του κόστους του εκπαιδευτικού συστήματος γιατί το αποτέλεσμα τους έχει σαν σημείο αναφοράς το μέγεθος του διαμορφωμένου από τη λειτουργία του συστήματος κόστους. Η εκτίμηση του κόστους του εκπαιδευτικού συστήματος φαίνεται απλή αλλά όπως και σε κάθε οικονομική δραστηριότητα έτσι και στην εκπαίδευση υπάρχουν σημαντικά μεθοδολογικά προβλήματα καθορισμού του κόστους, τα οποία δεν έχουν ακόμα διαλευκανθεί μετά από τόσα χρόνια μελέτης των οικονομικών της εκπαίδευσης.

Πριν όμως προχωρήσουμε στην ανάλυση των μεθοδολογικών προβλημάτων του κόστους, κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά στους μεσολαβητικούς παράγοντες (agents) που συμβάλλουν στην διαμόρφωση του κόστους και από τους οποίους πηγάζουν ορισμένα από αυτά τα προβλήματα.

Ένα σημείο, ωστόσο, το οποίο θα πρέπει επίσης να γίνει σαφές είναι ότι πίσω από κάθε έκφραση κόστους¹¹ υπάρχει μία δαπάνη η οποία πιστοποιεί την ύπαρξη του κόστους, δηλαδή την κατανάλωση ενός ή περισσοτέρων παραγόντων. Βασικός παράγοντας μέτρησης του κόστους είναι η δυνατότητα μέτρησης της δαπάνης.

3. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΟΣΤΟΥΣ

Οι **βασικοί οικονομικοί παράγοντες** που διαμορφώνουν το κόστος της εκπαίδευσης είναι:

- Οι οικογένειες που έχουν παιδιά στο εκπαιδευτικό σύστημα και οι δαπάνες τους μέσω του οικογενειακού προϋπολογισμού που είναι άμεσα ή έμμεσα συνδεδεμένες με το εκπαιδευτικό σύστημα. Στον καθορισμό αυτών των δαπανών υπάρχει σημαντικό μεθοδολογικό πρόβλημα το οποίο θα αναλυθεί αμέσως παρακάτω.
- Τα Σχολικά και Πανεπιστημιακά ιδρύματα, τα οποία βρίσκονται στο κέντρο των δαπανών εκπαίδευσης καθώς κάθε δραστηριότητά τους θα πρέπει να καλύπτεται από δαπάνες που κατά κανόνα παρέχονται από την κεντρική διοίκηση ή από την Τοπική Αυτοδιοίκηση μετά την σχετική αποκέντρωση του 1984 που αφορά κυρίως την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση.
- Το κοινωνικό σύνολο, το οποίο παρουσιάζεται ως ο ουσιαστικότερος παράγοντας χρηματοδότησης του εκπαιδευτικού συστήματος δεδομένου ότι πρόκειται για το δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα όπου το πιο μεγάλο μέρος των δαπανών αναλαμβάνεται από το δημόσιο τομέα με πόρους που προέρχονται από εισοδήματα του κοινωνικού συνόλου και έχουν περιέλθει στο κράτος μέσω της φορολογίας (κοινωνικό κόστος).

Το κόστος της εκπαίδευσης σαν οικονομική έννοια συναντά τις ίδιες δυσκολίες προσδιορισμού όπως η ίδια η έννοια (concept) του κόστους συναντά στις υπόλοιπες οικονομικές δραστηριότητες.

Η βασικότερη ίσως δυσκολία καθορισμού του περιεχομένου του κόστους της εκπαίδευσης προέρχεται από την φύση των παραγόντων που συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία και που πολλές φορές δεν είναι δυνατόν να μετρηθούν γιατί ακριβώς πρόκει-

¹⁰ J.Bourdon: «Pourquoi la science économique redécouvre les activités d'éducation?», *Revue Française de Pédagogie*, No 105, octobre-décembre, 1993.

¹¹ A. Page, *Economie de l'éducation*, Paris, ed. PUF, coll. SUP, 1971. p.173-175

ται για ποιοτικές μεταβλητές που αποτελούν «εισροές» στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ουσιαστικά και πρακτικά, για αυτούς τους παράγοντες δεν υπάρχουν στατιστικά δεδομένα ώστε να μπορούν να αναλυθούν.

Το κόστος του εκπαιδευτικού συστήματος μπορεί να αναφέρεται σε δύο μεγάλες κατηγορίες¹² του περιεχομένου της εκπαίδευσης:

- η πρώτη κατηγορία κόστους αναφέρεται στη δημιουργία, στην επέκταση ή τον εκσυγχρονισμό του πάγιου κεφαλαίου και του πάγιου εξοπλισμού της εκπαίδευσης
- η δεύτερη κατηγορία κόστους αναφέρεται στην λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος.

Ανάλογα με το ποιος κάνει τις δαπάνες για το εκπαιδευτικό σύστημα, με το ποιος επωφελείται από αυτό και ανάλογα με το είδος της δαπάνης, το κόστος μπορεί να είναι εκφρασμένο με διάφορους τρόπους, οι οποίοι όμως ταυτίζονται στη βάση τους και στη λογιστική τους απεικόνιση.

Για την απλούστευση και τη σαφήνεια της ανάλυσης που θα ακολουθήσει, το κόστος των διαφόρων παραγόντων της εκπαίδευσης εντάσσεται, σύμφωνα και με την παραπάνω ταξινόμηση, σε δύο βασικές κατηγορίες:

1. Κόστος κεφαλαίου ή κόστος επένδυσης του εκπαιδευτικού συστήματος στο οποίο περιλαμβάνονται όλες οι δαπάνες δημιουργίας ή διεύρυνσης της εκπαιδευτικής υποδομής. (αγορά ή απαλλοτρίωση οικοπέδων ή κτισμάτων την κατασκευή έργων, προμήθεια μηχανικού και λοιπού εξοπλισμού, εκπόνηση μελετών για κατασκευές και εξοπλισμό, έρευνα, επιχορηγήσεις Νομικών Προσώπων για λοιπές δαπάνες).

2. Κόστος λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος στο οποίο εντάσσονται οι δαπάνες που αφορούν την λειτουργία του συστήματος και τη συντήρηση της υποδομής. (αμοιβές εκπαιδευτικών, αμοιβές διοικητικού και τεχνικού προσωπικού, αμοιβές λοιπών υπαλλήλων, προμήθεια αγαθών και εξοπλισμού, συντήρηση πάγιου κεφαλαίου-εγκαταστάσεων, συντήρηση εξοπλισμού, δαπάνες υπηρεσιών -μισθώματα, τηλεπικοινωνίες, φωτισμός, εκδόσεις, δημοσιεύσεις, συνέδρια, επιμόρφωση, εκπαίδευση, μετεκπαίδευση, -κ.α.-, αναλώσιμα, επιχορηγήσεις και κοινωνικές δαπάνες που περιλαμβάνουν: δαπάνες στέγασης, δαπάνες σίτισης, υποτροφίες, δάνεια σε φοιτητές ή σπουδαστές, δαπάνες ιατρικής και φαρμακευτικής περίθαλψης, δαπάνες μεταφοράς, δαπάνες κοινωνικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων όπως θέατρο, μουσική κ.α.).

Οι δαπάνες που παρουσιάστηκαν παραπάνω καλύπτουν μόνο το δημόσιο κόστος της εκπαίδευσης (κοινωνικό κόστος), το οποίο δεν είναι ούτε το πραγματικό ούτε το μοναδικό. Είναι το κόστος το οποίο λογιστικά είναι δυνατόν να καταγραφεί και υπολογίζεται με βάση τον ετήσιο προϋπολογισμό του κράτους και ειδικότερα τον προϋπολογισμό του Υπουργείου Παιδείας, και χρησιμοποιείται με διάφορες μορφές (ποσοστό δαπανών εκπαίδευσης στον Κρατικό προϋπολογισμό ή ποσοστό δαπανών εκπαίδευσης στο ΑΕΠ, κλπ.) στις διεθνείς συγκρίσεις.

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα το οποίο θα πρέπει να εξεταστεί σε αυτό το σημείο είναι ότι το κόστος της εκπαίδευσης υπολογίζεται με βάση τις δαπάνες για την εκπαίδευση, που παρουσιάζονται, όπως αναφέρθηκε, στον ετήσιο προϋπολογισμό και οι οποίες δεν ανταποκρίνονται στο πραγματικό κόστος με την έννοια του ονομαστικού κόστους και του πραγματικού κόστους που αφορά το κόστος των πραγματικών αναγκών που εξασφαλίζουν την άρτια λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος.

Τα ποσά των δαπανών, που αναγράφονται στον κρατικό προϋπολογισμό για την ανάπτυξη, εκσυγχρονισμό και λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος, εκφράζουν την

¹² A. Page, op. cit., σελ. 175

πολιτική βούληση της εκάστοτε εξουσίας, πράγμα που σημαίνει ότι το αντίστοιχο ποσό εκφράζει τον βαθμό προτεραιότητας της εκπαίδευσης σε σχέση με τους άλλους κοινωνικούς τομείς - κλάδους παρέμβασης και χρηματοδότησης από την εκάστοτε εξουσία όπως υγεία, ασφάλεια κ.ά.. Επίσης, τα ποσά που αναγράφονται στον προϋπολογισμό ανταποκρίνονται στις «δυνατότητες των δημοσίων οικονομικών» του κράτους και εκφράζουν αυτό που μπορεί να δώσει το κράτος για τη λειτουργία της εκπαίδευσης και το οποίο βέβαια δεν έχει καμία απολύτως σχέση με τις πραγματικές ανάγκες λειτουργίας άρα με το πραγματικό κόστος ενός έτους λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι για την Ελλάδα δεν υπάρχει καμία εκτίμηση του οριακού κόστους για το σύνολο της εκπαίδευσης και ανά βαθμίδα, το οποίο είναι αναγκαίο για τον προγραμματισμό και την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος.

Ουσιαστικά αυτό σημαίνει ότι το κράτος από οικονομικής πλευράς δεν παίρνει αποφάσεις με βάση τις ανάγκες του εκπαιδευτικού συστήματος - άρα κάλυψης του αντίστοιχου κόστους αυτών των αναγκών - αλλά με βάση τις χρηματοδοτικές δυνατότητες του καθώς επίσης και με βάση την γενικότερη δημοσιονομική πολιτική που θέλει να εφαρμόσει.

Αυτό είναι ένα κρίσιμο σημείο με βάση το οποίο μπορεί να γίνει εκτίμηση των πραγματικών προθέσεων και της αντίληψης του κράτους για το ρόλο που αυτό θέλει να διαδραματίζει στην αναπτυξιακή διαδικασία και πορεία το εκπαιδευτικό σύστημα.

Ως συμπέρασμα από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι, αν ληφθεί υπόψη η δαπάνη του προϋπολογισμού στην εκπαίδευση ως κόστος της εκπαίδευσης, τότε υποεκτιμάται το πραγματικό κόστος της.

Τέλος, ένα άλλο σημαντικό τμήμα του κόστους της εκπαίδευσης είναι αυτό το οποίο αναλαμβάνουν να καλύψουν οι οικογένειες των μαθητών και των φοιτητών μέσω του οικογενειακού προϋπολογισμού και το οποίο δεν περιλαμβάνεται στο κόστος που καλύπτει το δημόσιο και θα πρέπει ουσιαστικά να προστίθεται στο ποσό των δημοσίων δαπανών του προϋπολογισμού που αφορούν την εκπαίδευση για να υπολογίζεται ακριβέστερα το συνολικό πραγματικό κόστος της.

4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθούν τα μεθοδολογικά προβλήματα τα οποία υπάρχουν στον υπολογισμό του κόστους και αναφέρονται άμεσα στην παραπάνω ανάλυση καθώς και στην ανάλυση της έρευνας που θα ακολουθήσει.

Το πρώτο και βασικό πρόβλημα που παρουσιάζεται είναι αυτό του καθορισμού του συνολικού κόστους της εκπαίδευσης.

Θεωρητικά υπάρχουν δύο βασικές απόψεις πάνω σε αυτό το θέμα:

- η μία θεωρεί ότι το κόστος της εκπαίδευσης είναι αυτό το οποίο υπολογίζεται με βάση το κόστος των εισροών που συμμετέχουν στην στενή έννοια του όρου εκπαίδευση (θεσμοθετημένο εκπαιδευτικό σύστημα) και ουσιαστικά ταυτίζεται με την εκπαιδευτική δραστηριότητα.
- η άλλη άποψη στηρίζεται στο ότι οι δραστηριότητες οι οποίες σχετίζονται με την εκπαιδευτική δραστηριότητα και την πνευματική ανάπτυξη του ατόμου είναι εξίσου σημαντικές¹³ και έχουν ένα κόστος το οποίο θα πρέπει να υπολογίζεται ενιαία σαν κόστος εκπαίδευσης.

¹³ S. Cuenin, «Le coût de l'enseignement selon les payeurs», στο J-C. Eicher L. Levy-Garboua & alii, *Economique de l'éducation*, Paris, ed. Economica, 1979, p. 240-241.

Επειδή ο διαχωρισμός των δραστηριοτήτων που συμβάλλουν μόνο στη πνευματική δραστηριότητα - και όχι στην εκπαιδευτική - δεν είναι εύκολος και επειδή πολλά σχολεία εντάσσουν τις όποιες πνευματικές, μορφωτικές δραστηριότητες στο βασικό πρόγραμμα εκπαίδευσης, θεωρείται για τους λόγους αυτούς, ότι η δεύτερη άποψη εκτιμά καλύτερα το μέγεθος του συνολικού κόστους της εκπαίδευσης.

Ενώ όμως το πρόβλημα φαίνεται να λύνεται έρχεται μία τρίτη άποψη η οποία στηρίζεται στο γεγονός ότι κατά την διάρκεια των σπουδών υπάρχει αποχή των μαθητών ή φοιτητών από επαγγελματική δραστηριότητα. Συνέπεια αυτού είναι η απώλεια εισοδήματος η οποία αντιστοιχεί στο κόστος ευκαιρίας (*coût d'opportunité*), το οποίο με τη σειρά του θα πρέπει να συνυπολογίζεται με το κόστος της εκπαίδευσης για να υπάρχει η πραγματική εικόνα του κόστους της εκπαίδευσης ενός ατόμου. Ο λόγος είναι ότι με βάση αυτό το κόστος θα υπολογιστεί η παραγωγικότητα και η αποτελεσματικότητα του συστήματος.

Ο υπολογισμός αυτού του κόστους αφορά το κάθε άτομο χωριστά και ουσιαστικά προκύπτει μετά την υποχρεωτική εκπαίδευση για τους μαθητές που συνεχίζουν τις σπουδές τους. Η λογιστικοποίηση του κόστους ευκαιρίας συναντά δυσκολίες και αμφισβητείται από τους θεωρητικούς της οικονομίας της εκπαίδευσης δεδομένου ότι λειτουργεί στη βάση της θεωρίας του ανθρώπινου κεφαλαίου και στο πλαίσιο των μαξιμαλιστικών επιλογών των ατόμων οι οποίες στην πράξη δεν επαληθεύονται, αφού ο υπολογισμός της απόδοσης της εκπαίδευσης σε κάθε στάδιο της εκπαίδευσης του ατόμου δεν είναι δυνατός. Ο υπολογισμός του κόστους της εκπαίδευσης και αντίστοιχα του κόστους ευκαιρίας για κάθε στάδιο εκπαίδευσης δεν αποδίδει την πραγματική απόδοση της εκπαίδευσης που πρέπει να υπολογίζεται για όλη την περίοδο προσφοράς εργασίας ενός ατόμου.

Άλλο σημαντικό πρόβλημα στον υπολογισμό του κόστους του εκπαιδευτικού συστήματος είναι το κόστος της εκπαίδευσης, που αναλαμβάνουν οι οικογένειες των μαθητών και των φοιτητών και το οποίο εν μέρει σχετίζεται με το κόστος ευκαιρίας.

Ειδικότερα το πρόβλημα δημιουργείται από τη διάσταση απόψεων πάνω στο είδος και το αντικείμενο των δαπανών εκπαίδευσης των οικογενειών που πρέπει να ληφθούν υπόψη στον υπολογισμό του κόστους.

Συγκεκριμένα θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι δαπάνες:

1. που σχετίζονται με την ανάπτυξη και εκπαίδευση των παιδιών στην χρονική περίοδο που πηγαίνουν στο σχολείο ή
2. αντίστοιχα οι δαπάνες που γίνονται από τις οικογένειες για τις δραστηριότητες των παιδιών από την ώρα που φεύγουν από το σπίτι για το σχολείο μέχρι την ώρα που γυρίζουν σπίτι συν τις δαπάνες ένδυσης που απορρέουν όμως από τις δραστηριότητες στο σχολείο.

Η αποδοχή της δεύτερης πρότασης είναι ουσιαστικά η ορθότερη για τον υπολογισμό του κόστους αφού ουσιαστικά περιλαμβάνει τις δαπάνες που αναλαμβάνουν οι οικογένειες “για να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο”.

Έτσι, για τον υπολογισμό του οικογενειακού κόστους εκπαίδευσης διαμορφώνονται, από μεθοδολογική άποψη, δυο διακριτές προσεγγίσεις:

Η πρώτη αφορά τον υπολογισμό ενός τυπικού οικογενειακού προϋπολογισμού με βάση τις λιανικές τιμές των ειδών που σχετίζονται με την εκπαίδευση και είναι αυτοί που παρουσιάζονται στην αρχή κάθε σχολικού έτους σε διάφορα, δημοσιογραφικού χαρακτήρα, δημοσιεύματα. Οι τιμές αυτές, όμως, δεν αποδίδουν σε μεγάλο βαθμό τις πραγματικές δαπάνες δεδομένου ότι, αφενός δεν περιλαμβάνονται όλες οι δαπάνες εκπαίδευσης (φροντιστήρια, μουσική, κλπ) και αφετέρου με αυτό τον τρόπο υπολογισμού δεν αποδίδονται οι οικογενειακές δαπάνες εκπαίδευσης με βάση το κοινωνικό και οικονομικό επί-

πεδο των οικογενειών αφού ουσιαστικά αυτό είναι που καθορίζει και την προσφερόμενη ποιότητα εκπαίδευσης της οικογένειας προς το παιδί.

Η δεύτερη προσέγγιση επιδιώκει μια ουσιαστική εκτίμηση του πραγματικού οικογενειακού κόστους της εκπαίδευσης. Η εκτίμηση αυτή επιχειρείται με τη βοήθεια εμπειρικής έρευνας σε αντιπροσωπευτικά δείγματα οικογενειών με παιδιά στο σχολείο, καθώς κατ' αυτόν τον τρόπο καταγράφονται όλες οι παράμετροι του οικογενειακού κόστους εκπαίδευσης (κοινωνικοί, οικονομικοί, μορφωτικοί). Τα αποτελέσματα αυτών των εμπειρικών ερευνών είναι αντιπροσωπευτικά για τον πληθυσμό αλλά σε επίπεδο συγκρισιμότητας συναντούν πολλά προβλήματα όπως, π.χ. αυτά που συνδέονται με το *taining* της έρευνας, το επίπεδο εκπαίδευσης, την επιλογή παραμέτρων κόστους, τον τρόπο επιλογής του δείγματος κ.ά.

5. ΣΧΕΣΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Έχει παρατηρηθεί ότι η δημόσια χρηματοδότηση, που σε ονομαστικές τιμές τα τελευταία χρόνια όπως περιγράφεται, αυξάνεται συνεχώς ακολουθώντας την ολόπλευρη ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος.

Η δημόσια εκπαίδευση εκλαμβάνεται ως κοινωνικό αγαθό και με συνταγματική επιταγή παρέχεται δωρεάν από το κράτος. Έτσι χρηματοδοτείται κατά 100% από τον κρατικό προϋπολογισμό εξασφαλίζοντας την προσφορά εκπαίδευσης που καλύπτει τις όποιες ανάγκες τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά.

Ο εκδημοκρατισμός της εκπαίδευσης και, ως συνέπεια αυτού, η επιβολή υποχρεωτικής δωρεάν εκπαίδευσης αλλά και η πρόσφατη αύξηση της ζήτησης για εκπαίδευση κυρίως τριτοβάθμιας δημιούργησαν ανάγκες αύξησης της χρηματοδότησης της δημόσιας εκπαίδευσης ώστε να καλυφθούν οι πραγματικές ανάγκες ενός αυξανόμενου και διευρυνόμενου εκπαιδευτικού συστήματος.

Από την άλλη εξάλλου πλευρά, η δωρεάν εκπαίδευση οδηγεί σε αύξηση των δαπανών των οικογενειών για εκπαίδευση αφού, όπως διαπιστώνεται, το δημόσιο ελληνικό σχολείο δεν μπορεί να καλύψει - παρά το γεγονός ότι παρατηρείται συνεχής ετήσια ονομαστική αύξηση της χρηματοδότησης - τις βασικές και ουσιαστικές εκπαιδευτικές και μορφωτικές ανάγκες των μαθητών.

Είναι, επομένως, απαραίτητο να σημειωθεί σε αυτό το σημείο, ότι το κράτος προσπάθησε με τον εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης να βελτιώσει τις ανταγωνιστικές συνθήκες στο σχολείο επιχειρώντας να προσφέρει ίσες ευκαιρίες στα μέλη του, διατηρώντας ταυτόχρονα το προνόμιο ορισμού ανταγωνιστικών όρων επιλογής μαθητών για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, με την προϋπόθεση ότι οι ανταγωνιστικοί όροι που έθεσε στο τέλος του Λυκείου δεν εξασφαλιζόνταν από τον εκδημοκρατισμό και την λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Η λειτουργία όμως αυτού του σχολείου είχε ως συνέπεια, οι δαπάνες των οικογενειών για εκπαίδευση, αφενός, όπως αναφέρθηκε, να αυξάνονται αντί να μειώνονται όπως θα ήταν το φυσιολογικό επακόλουθο του εκδημοκρατισμού, και, αφετέρου, να καθορίζονται από παράγοντες που δεν έχουν σχέση με τον βαθμό προσφοράς εκπαίδευσης από το κράτος προς τους μαθητές.

Αυτό σημαίνει ότι:

- είτε το κράτος παρέχει με ένα τρόπο *απαρχαιωμένο* εκπαίδευση ή *ή* παροχή εκπαίδευσης δεν είναι προσαρμοσμένη στις πραγματικές ανάγκες για εκπαίδευση ή η

μορφή οργάνωσης του συστήματος δεν ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις για εκπαίδευση,

- είτε οι γονείς προσπαθούν να δημιουργήσουν ανταγωνιστικές προϋποθέσεις στη μόρφωση των παιδιών αφού δεν ικανοποιούνται από την προσφορά εκπαίδευσης του δημοσίου και προσπαθούν να καλύψουν τα κενά ή η οργάνωση του συστήματος ωθεί τους γονείς στο να αυξάνουν τις δαπάνες για εκπαίδευση (φροντιστήρια, ιδιαίτερα, ξένη γλώσσα, μουσική, κλπ.).

Όμως στο πλαίσιο του καταμερισμού του οικονομικού βάρους και κυρίως υπό την επίδραση της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας δεν είναι λίγοι οι οπαδοί της που προτείνουν εναλλακτικές λύσεις χρηματοδότησης της εκπαίδευσης με στόχο την ελάφρυνση του οικονομικού βάρους που αναλαμβάνει το κράτος όπως «να εισάγουμε στα δημόσια σχολεία το επιλεκτικό σύστημα είσπραξης διδασκτρων» ή «να ενθαρρύνουμε την ίδρυση ιδιωτικών σχολείων. Αν ορισμένοι άνθρωποι επιθυμούν να πληρώσουν για την εκπαίδευσή τους σημαίνει ότι διαβλέπουν ότι θα υπάρξει στο μέλλον γι' αυτούς κάποια θέση εργασίας...»¹⁴.

Με βάση και αυτές τις απόψεις η επιλογή της πολιτείας είναι ξεκάθαρη, δηλαδή ή να διατηρήσει την δωρεάν καθολική εκπαίδευση με ποιοτική αναβάθμιση που εγγυάται την παροχή ίσων ευκαιριών στους πολίτες, ή την μερική / συνολική ιδιωτικοποίηση στα πλαίσια της οποίας η εκπαίδευση των πολιτών συνδέεται κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες.

Συμπεραίνοντας, επισημαίνεται ότι οποιαδήποτε μορφή εκπαίδευσης (δημόσια – ιδιωτική) θα μπορούσε να είναι αποδεκτή αρκεί να εξασφαλίζεται η έκφραση της κοινωνικής βούλησης και η παροχή ίσων ευκαιριών εκπαίδευσης στους πολίτες.

6. ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

6.1. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η μεγάλη συζήτηση που γίνεται σήμερα για την ιδιωτική και δημόσια εκπαίδευση, η συζήτηση για το κόστος της εκπαίδευσης και, κατ' αντιστοιχία, για τις δαπάνες στην εκπαίδευση, για το δικαίωμα στην εκπαίδευση ως κοινωνικό αγαθό, για την υποχρέωση παροχής και εξασφάλισης από το κράτος δημόσιας και δωρεάν εκπαίδευσης, οδήγησαν στην αναζήτηση και διερεύνηση της πραγματικής εικόνας και των οικονομικών βαρών που καλείται να αναλάβει ο κάθε άμεσα εμπλεκόμενος -οικογένεια, κράτος- για την εξασφάλιση ολοκληρωμένης και ποιοτικής εκπαίδευσης στους νέους.

Σκοπός αυτής της έρευνας είναι να αναδείξει τον καταμερισμό των οικονομικών δαπανών μεταξύ δημοσίου και οικογενειών των μαθητών και την αξιολόγηση της παρεχόμενης «δωρεάν» παιδείας στη χώρα μας από τους «εμμέσως» άμεσα ενδιαφερόμενους, δηλαδή τους γονείς των μαθητών.

Η συνεχής αύξηση της ζήτησης για εκπαίδευση και η συνεχιζόμενη μονόπλευρη και παραδοσιακή αντιμετώπιση, από την πλευρά του κράτους, του εκπαιδευτικού συστήματος με την εμμονή του στην άκρως συγκεντρωτική διάρθρωση του εκπαιδευτικού συστήματος και την κατά διαστήματα και αποσπασματική αντιμετώπιση των σύγχρονων αναγκών και προβλημάτων της εκπαίδευσης, καθώς και η αντίληψη ότι αυτή η ποσότητα και ποιότητα εκπαίδευσης που παρέχει ικανοποιεί την αυξημένη ζήτηση, δημιουργούν την ανάγκη διερεύνησης της πραγματικής διάστασης του προβλήματος της παροχής δωρεάν εκπαίδευσης, μέσω της ανάλυσης των οικονομικών υποχρεώσεων του κράτους και των

¹⁴ Γ. Ψαχαρόπουλος: «Εκπαίδευση και εργασία: Το αιώνιο χάσμα και τρόποι για την αντιμετώπισή του», *Εκπαίδευση και επάγγελμα*, τόμος 2, αριθ. 2, Οκτώβριος, 1989.

ιδιωτών και επαναπροσδιορισμού της έννοιας του πραγματικού, σε σχέση με το ονομαστικό, κόστος το οποίο συνεχώς επικαλείται το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας.

Ειδικότερα, οι στόχοι της έρευνας αφορούν στη διερεύνηση του τρόπου αντιμετώπισης του οικονομικού βάρους της εκπαίδευσης από την πλευρά της οικογένειας μέσα από:

- την ανάλυση της συμπεριφοράς των διαφορετικής κοινωνικής προέλευσης οικογενειών των μαθητών της Α' Λυκείου
- τον καθορισμό του αντιπροσωπευτικού οικογενειακού κόστους για την εκπαίδευση των νέων
- την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ μοναδιαίου οικογενειακού κόστους για την εκπαίδευση και μοναδιαίου δημοσίου κόστους στα πλαίσια της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
- την διερεύνηση της στάσης των οικογενειών της περιφέρειας έναντι της εκπαίδευσης των παιδιών τους

6.2. ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ -ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1. Ο εκδημοκρατισμός του σχολείου είχε σαν αποτέλεσμα αφενός την αύξηση της σχολικότητας (scolarisation) με την αντίστοιχη ανάληψη του οικονομικού βάρους της μαζικής προσέλευσης στο σχολείο από το Κράτος και αφετέρου την εξασφάλιση προσφοράς ίσων ευκαιριών και αύξησης των ανταγωνιστικών όρων στο σχολείο.

2. Το σχολείο διαιωνίζει με τη δομή που έχει και το περιεχόμενο των σπουδών την διαφορετική αντιμετώπιση της εκπαίδευσης των παιδιών από αυτή των οικογενειών και η ποιότητα και ποσότητα της εκπαίδευσης των νέων εξαρτάται από την κοινωνική προέλευση, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων καθώς και το οικογενειακό εισόδημα.

3. Η κοινωνικοοικονομική εξέλιξη, η βελτίωση της πρόσβασης στην γνώση επιβάλλουν ένα διαφορετικό μοντέλο εκπαίδευσης από αυτό που ίσχυε πριν από είκοσι και περισσότερα χρόνια με αποτέλεσμα οι γονείς να ανταποκρίνονται περισσότερο στα νέα πρότυπα απαιτώντας μια ολοκληρωμένη εκπαίδευση των παιδιών τους την οποία προσπαθούν οι ίδιοι να εξασφαλίσουν αντιστεκόμενοι στην μονόπλευρη εκπαίδευση των παιδιών τους την οποία σήμερα εξακολουθεί να προσφέρει το δημόσιο σχολείο.

4. Η Δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν παρέχεται δωρεάν όπως διατείνεται το Υπουργείο Παιδείας αφού το κόστος της δημόσιας εκπαίδευσης δεν περιορίζεται στο κόστος που καλύπτει το κράτος αλλά περιλαμβάνει και το κόστος εκπαίδευσης που αναλαμβάνουν οι οικογένειες για την μόρφωση των παιδιών τους. Οι δημόσιες δαπάνες για εκπαίδευση που εγγράφονται σε ετήσια βάση στον κρατικό προϋπολογισμό καλύπτουν μόνο τις βασικές και ελάχιστες υποχρεώσεις προς τους νέους.

5. Τα μεγάλα αστικά κέντρα (Πάτρα, Ιωάννινα) δίνουν τη δυνατότητα στους γονείς να προσφέρουν συστηματικότερη, ευρύτερη και πληρέστερη εκπαίδευση από όσο οι γονείς που διαμένουν σε μικρές πόλεις (Ηγουμενίτσα, Άρτα, Πρέβεζα).

6. Το οικονομικό βάρος της εκπαίδευσης των μαθητών της Α' Λυκείου είναι σημαντικό για όλες τις εισοδηματικές κατηγορίες των οικογενειών και σχετικά δυσβάσταχτες για τις αγροτικές οικογένειες που δαπανούν μεγαλύτερο μέρος του οικογενειακού εισοδήματος στο πλαίσιο της προσφοράς ίσων ευκαιριών μόρφωσης και βελτίωσης της ανταγωνιστικής θέσης των παιδιών τους στο σχολείο.

7. Τέλος παρατηρείται διαφοροποίηση στην ικανοποίηση των γονέων για το επίπεδο και την προσφορά εκπαιδευτικών υπηρεσιών από το κράτος.

Η διαφοροποίηση στην αντίληψη και ικανοποίηση από την προσφορά δημόσιας εκπαίδευσης είναι ανάλογη του εισοδηματικού και μορφωτικού επιπέδου των γονέων.

6.3. ΔΕΙΓΜΑ

Η έρευνα διεξήχθη το 1994 σε μαθητές της Α' Λυκείου με τη χορήγηση ερωτηματολογίων, τα οποία συμπληρώθηκαν από τους γονείς των μαθητών στο σπίτι τους και επεστράφησαν από τους μαθητές στο σχολείο, όπου έγινε και η συλλογή τους.

Διανεμήθηκαν συνολικά 1.050 ερωτηματολόγια σε μαθητές της Α' τάξης Λυκείων των πρωτευουσών των νομών της Ηπείρου (Ιωάννινα, Άρτα, Πρέβεζα και Ηγουμενίτσα) και σε Λύκεια των Πατρών.

Η συγκεκριμένη επιλογή των πόλεων - πρωτευουσών της Ηπείρου έγινε γιατί με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαν να εξαχθούν συγκεκριμένα συμπεράσματα για μια ολόκληρη Διοικητική Περιφέρεια της χώρας που αποτελεί σύμφωνα με τα τελευταία κοινωνικο-οικονομικά στοιχεία, μία από τις πλέον φτωχές περιφέρειες της χώρας.

Η επιλογή των οικογενειών των μαθητών της Α' Λυκείου έγινε για το λόγο ότι οι οικογενειακές δαπάνες σ' αυτήν την τάξη αντιπροσωπεύουν σχεδόν το μέσο όρο των δαπανών των σπουδών της Β'/βάθμιας εκπαίδευσης καθώς επίσης και ότι στην Α' τάξη Λυκείου αρχίζουν να γίνονται οι βασικές επιλογές για το περιεχόμενο των μετέπειτα σπουδών / κατευθύνσεων και να αυξάνονται οι ανάγκες των μαθητών.

Η κατανομή κατά πόλη των ερωτηματολογίων είναι:

A/A	Πόλεις	Αριθμός Ερωτηματολογίων	%
1	Πάτρα	130	21,5
2	Ιωάννινα	232	38,3
3	Άρτα	101	16,7
4	Ηγουμενίτσα	69	11,4
5	Πρέβεζα	73	12,1
	Σύνολο	605	100

6.4. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε μικρό χρονικό διάστημα και στη μέση του σχολικού έτους οι οικογένειες δεν ήσαν επηρεασμένες από τα αυξημένα έξοδα που απαιτεί η αρχή κάθε σχολικού έτους και έτσι υπήρχε μεγαλύτερη προσέγγιση των πραγματικών και αρμονικά ρυθμισμένων δαπανών που γίνονται από την οικογένεια σε μηνιαία βάση.

Στην πραγματοποίηση αυτής της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος του ερωτηματολογίου γιατί διαθέτει ουσιαστικά πλεονεκτήματα για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις ανάγκες της έρευνας και να προσδιορίσει τους παράγοντες που συνθέτουν το οικογενειακό κόστος της εκπαίδευσης.

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από τους γονείς των μαθητών οι οποίοι γνωρίζουν τις δαπάνες που πραγματοποιούν για την παροχή όσο το δυνατόν ολοκληρωμένης μόρφωσης στα παιδιά τους καλύπτοντας τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που δεν καλύπτει το σχολείο ή που δημιουργεί η σημερινή λειτουργία του σχολείου (φροντιστήρια διδασκομένων στο σχολείο μαθημάτων ή εκμάθησης ξένων γλωσσών).

6. 5. ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το ερωτηματολόγιο έχει συνταχθεί με στόχο να εξασφαλίζει την εγκυρότητα και αξιοπιστία των μετρούμενων και ζητούμενων κοινωνικοοικονομικών μεταβλητών. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από τις εξής θεματικές ενότητες ερωτήσεων:

- α) Κοινωνικά-δημογραφικά χαρακτηριστικά των γονέων
- β) Οικονομικά χαρακτηριστικά της οικογένειας
- γ) Το μέγεθος των δαπανών (κατά κατηγορία) για την εκπαίδευση
- δ) Η εικόνα και η στάση-άποψη της οικογένειας για τις παρεχόμενες υπηρεσίες από το Δημόσιο Σχολείο

Οι ερωτήσεις που περιέχονταν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

- α) Κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των γονέων και ατομικά στοιχεία
- β) Ερωτήσεις με τις οποίες οι οικογένειες θα έπρεπε να καθορίσουν τις δαπάνες για τα παιδιά τους, τις σχετικές με την εκπαιδευτική διαδικασία σε μηνιαία και σε ετήσια βάση.
- γ) Ερωτήσεις με τις οποίες ζητείται από τις οικογένειες αφενός να εκφράσει την άποψή της για την κατάσταση στο δημόσιο σχολείο και αφετέρου να προτείνει ή να εκφράσει απόψεις για τις υπηρεσίες που πρέπει να παρέχει το δημόσιο σχολείο.

6. 6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η στατιστική ανάλυση¹⁵ των δεδομένων παρουσιάζει σημαντικό ενδιαφέρον για τις τέσσερις πρωτεύουσες των νομών της Ηπείρου και για την Πάτρα.

Δεδομένου ότι η έρευνα έγινε στη συγκεκριμένη γεωγραφική περιφέρεια της χώρας τα αποτελέσματά της δεν είναι δυνατόν να γενικευτούν με αναφορά σε εθνικό επίπεδο. Όμως αποτελούν στοιχεία συμπεριφοράς των οικογενειών των μαθητών Α' Λυκείου και δείχνουν τις τάσεις που επικρατούν στον τομέα της χρηματοδότησης των σπουδών των παιδιών τους.

Όσον αφορά το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα το 37,4% έχουν τελειώσει το Γυμνάσιο (6τάξιο Γυμνάσιο - Λύκειο), 28,2% Ανώτερη-Ανώτατη εκπαίδευση και το 34,4% το Δημοτικό. Αντίθετα στις μητέρες μόνο το 20% έχει τελειώσει Ανώτερη ή Ανώτατη εκπαίδευση, 47,2% το Γυμνάσιο / Λύκειο και 38,8% το Δημοτικό.

Πίνακας 1: Γραμματικές γνώσεις γονέων

A/A	Εκπαιδευτικό επίπεδο	Εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα (%)	Εκπαιδευτικό επίπεδο μητέρας (%)
1	Απόφοιτος δημοτικού	34,4	38,7
2	Απόφοιτος 6ταξίου Γυμνασίου / Λυκείου	37,4	41,2
3	Απόφοιτος ΤΕΙ / ΑΕΙ	28,2	20,0
	Σύνολο	100,0	100,0

Δεν υπάρχει σημαντική στατιστική διαφοροποίηση μεταξύ πόλεων που περιλαμβάνονται στο δείγμα και εκπαιδευτικού επιπέδου του πατέρα ($\chi^2=12,235$, $df=8$, $p=0,141$), ενώ δεν παρατηρείται το ίδιο και σε σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο της μητέρας ($\chi^2=24,839$, $df=8$, $p=0,002$).

¹⁵ Τα στατιστικά στοιχεία που παρουσιάζονται στη μελέτη είναι περιορισμένα και οφείλονται καθαρά σε λόγους μείωσης του μεγέθους του άρθρου. Τα στοιχεία είναι διαθέσιμα σε οποιαδήποτε ζήτηση.

Στις μεγάλες πόλεις του δείγματος (Ιωάννινα, Πάτρα) βρίσκονται και οι περισσότεροι μορφωμένοι που αντιστοιχούν περίπου στο 62% των αποφοίτων Ανωτέρων και Ανωτάτων σχολών.

Στις υπόλοιπες πόλεις (Άρτα, Ηγουμενίτσα, Πρέβεζα) το 43% του πληθυσμού του δείγματος έχει τελειώσει το Δημοτικό.

Από την ανάλυση των στατιστικών στοιχείων προκύπτει ότι η σχέση μεταξύ μεγέθους πόλης και εκπαιδευτικού επιπέδου του πατέρα είναι στατιστικά σημαντική, δηλαδή στις μεγάλες πόλεις το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα είναι υψηλότερο.

Το επάγγελμα του πατέρα έχει την αναμενόμενη κατανομή για αστικές και ημιαστικές (Ηγουμενίτσα) περιοχές αφού το 1/3 περίπου του πληθυσμού είναι δημόσιοι υπάλληλοι ενώ το 15,5% Τεχνίτες εργάτες χειριστές σε περιοχές που δεν υπάρχει βιομηχανική ανάπτυξη.

Αντίθετα η πλειοψηφία των γυναικών (55,2%) ασχολείται με τα οικιακά ενώ το 22,8% είναι δημόσιοι υπάλληλοι, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 2: Επάγγελμα γονέων

A/A	Επάγγελμα	Πατέρα	Μητέρας
1	Ελεύθερος επαγγελματίας	6,6	4,5
2	Δημόσιος υπάλληλος	33,7	22,8
3	Ιδιωτικός Υπάλληλος	7,9	5,5
4	Έμπορος -Πωλητής/τρια	9,3	4,1
5	Παροχή Υπηρεσιών	8,4	2,0
6	Αγρότης-Κτηνοτρόφος-Αλιεύς	5,5	1,5
7	Τεχνίτης -εργάτης/τριες -χειριστής	15,5	2,6
8	Στρατιωτικός	7,6	-
9	Συνταξιούχος	3,5	-
10	Άνεργος	2,0	1,8
11	Οικιακά	-	55,2
12	Σύνολο	100,0	100,0

Οι μεγάλες πόλεις συγκεντρώνουν την πλειοψηφία των ελεύθερων Επαγγελματιών, αφού το 50% αυτών βρίσκεται στα Ιωάννινα και το 40% στην Πάτρα και την Άρτα.

Η πλειοψηφία των αγροτών βρίσκεται στην Άρτα , στην Πρέβεζα και στα Ιωάννινα (87%). Στην Πάτρα που η πόλη χαρακτηρίζεται ως φθίνουσα βιομηχανική τα επαγγέλματα που δηλώθηκαν έχουν σχέση με την παροχή υπηρεσιών και γενικά τον τριτογενή τομέα.

Επίσης στην Πάτρα δηλώθηκαν και οι 12 άνεργοι λόγω της οικονομικής κρίσης που περνά η πόλη αυτή την περίοδο.

Παρατηρείται σημαντική στατιστική διαφορά πόλης με επάγγελμα του πατέρα με την έννοια ότι τα επαγγέλματα διαφοροποιούνται ανάλογα με το μέγεθος της πόλης, όπου στις μεγαλύτερες πόλεις υπάρχουν περισσότεροι ελεύθεροι επαγγελματίες και δημόσιοι υπάλληλοι σε σχέση με τις μικρές που υπάρχουν περισσότεροι εργάτες , τεχνίτες και αγρότες. ($\chi^2=35,473$, $df=12$, $p=0,000$).

Σημαντική στατιστική διαφοροποίηση παρουσιάζεται μεταξύ πόλης και οικογενειακού εισοδήματος που σημαίνει ότι η σχέση μεγέθους πόλης και ύψους εισοδήματος είναι θετική.

Το 53,5% των οικογενειών δηλώνει μηνιαίο εισόδημα από 150-300 χιλιάδες δραχμές που είναι σχετικά υψηλό για την περιφέρεια της Ηπείρου σε σχέση με το επίπεδο ανάπτυξης της περιφέρειας¹⁶.

Το επίπεδο αυτό του οικογενειακού εισοδήματος εξηγείται από το γεγονός ότι στην πλειοψηφία τους οι σύζυγοι είναι δημόσιοι υπάλληλοι και ελεύθεροι επαγγελματίες.

Από την κατανομή του οικογενειακού εισοδήματος διαπιστώνεται ότι οι ελεύθεροι επαγγελματίες κατά μέσο όρο δηλώνουν χαμηλότερο κατά 28% εισόδημα από αυτό των δημοσίων υπαλλήλων γεγονός που ανταποκρίνεται στην πραγματική κατανομή των δηλωθέντων ετησίων εισοδημάτων όπως αναφέρονται στα επίσημα οικονομικά στοιχεία του κράτους.

Και σε επίπεδο πόλης οι κατανομές των εισοδημάτων είναι αντίστοιχες που σημαίνει ότι όσοι μικροεισοδηματίες τόσοι και μεγαλοεισοδηματίες (500+) με μεγαλύτερη συγκέντρωση των εισοδημάτων 500 χιλιάδες δραχμές και πάνω στα Ιωάννινα και στην Πάτρα όπου παρουσιάζονται και οι περισσότεροι δημόσιοι υπάλληλοι και ελεύθεροι επαγγελματίες.

Το ύψος του δηλωθέντος οικογενειακού εισοδήματος εξαρτάται άμεσα από το πόσα μέλη της οικογένειας δουλεύουν (πατέρας ή μητέρα ή και οι δύο) από το εκπαιδευτικό τους επίπεδο καθώς και από το είδος του επαγγέλματος που ασκούν γιατί παρατηρείται αρκετές φορές διαφοροποίηση στο εσωτερικό αυτών και σε σημαντικό βαθμό.

Πίνακας 3: Μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα

A/A	Μηνιαίο εισόδημα σε δραχμές	Συχνότητα	Ποσοστό %
1	60.000 – 80.000	23	3,9
2	80.001 – 100.000	37	6,2
3	100.001 – 150.000	117	19,7
4	150.001 – 200.000	125	21,1
5	200.001 – 250.000	95	16,0
6	250.001 – 300.000	97	16,4
7	300.001 – 500.000	75	12,6
8	500.001 και άνω	24	4,0
9	Σύνολο	593	100,0
10	Δεν απαντώ	12	
11	ΣΥΝΟΛΟ	605	

Συγκεκριμένα παρατηρείται σημαντική στατιστική διαφοροποίηση του οικογενειακού εισοδήματος ανάλογα με το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων. Όσο μεγαλύτερη είναι η βαθμίδα εκπαίδευσης του πατέρα και της μητέρας τόσο μεγαλύτερο είναι το οικογενειακό εισόδημα. (πατέρα $\chi^2=141,394$, $df=8$, $p=0,000$, και μητέρας $\chi^2=165,575$, $df=8$, $p=0,000$).

Το 75% των αποφοίτων του δημοτικού έχουν οικογενειακό εισόδημα από 60 – 200 χιλιάδες δραχμές, ενώ μόνο το 22,6% των αποφοίτων Ανώτερης –Ανώτατης εκπαίδευσης έχει το ίδιο επίπεδο εισοδήματος (60-200 χιλ. δρχ.).

Σε σχέση με τα υψηλότερα οικογενειακά εισοδήματα το 6,9% των αποφοίτων δημοτικού έχει πάνω από 300 χιλιάδες δραχμές εισόδημα ενώ το ίδιο επίπεδο εισοδήματος το δηλώνει το 33,9% των αποφοίτων των Ανωτέρων ή Ανωτάτων σχολών.

Όσον αφορά το ύψος του οικογενειακού εισοδήματος σε σχέση με το επάγγελμα του

¹⁶ Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ το κατά κεφαλή μηνιαίο εισόδημα στην Ήπειρο είναι περίπου 190.000 δραχμές για το έτος 1997.

πατέρα παρατηρείται σημαντική στατιστική διαφοροποίηση που σημαίνει ότι όσο «καλύτερο» είναι το επάγγελμα του πατέρα τόσο μεγαλύτερο είναι το μηνιαίο εισόδημά του ($\chi^2=109,128$, $df=12$, $Sign. =0,000$).

Συγκεκριμένα το 14,9% των ελεύθερων επαγγελματιών και των δημοσίων υπαλλήλων έχουν οικογενειακό εισόδημα από 60 – 150 χιλιάδες δραχμές έναντι του 62,7% των αγροτών κτηνοτρόφων αλιέων και του 58,1% των τεχνιτών εργατών χειριστών.

Αντίθετα πάνω από 300 χιλιάδες δραχμές οικογενειακό εισόδημα δηλώνει το 44,8% των ελευθέρων επαγγελματιών, δημοσίων υπαλλήλων, στρατιωτικών, το 15,7% των αγροτών- κτηνοτρόφων αλιέων και το 11,8% των τεχνιτών εργατών χειριστών.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των οικογενειών με το μικρότερο εισόδημα (60-80 χιλ. δρχ.) συναντάται στα Ιωάννινα(43,5%) ενώ στην Πάτρα το μεγαλύτερο ποσοστό (37,5%) των οικογενειών που δηλώνουν εισόδημα πάνω από 500 χιλιάδες δραχμές.

Το 71% αυτών που δηλώνουν πάνω από 500 χιλιάδες δραχμές εισόδημα κατοικούν στα Ιωάννινα και στην Πάτρα. Με βάση τα παραπάνω θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι στα μεγάλα αστικά κέντρα διαμένουν οικογένειες των οποίων, ποσοστιαία, το εκπαιδευτικό επίπεδο είναι υψηλό καθώς και το εισόδημά τους το οποίο παράλληλα σχετίζεται με τα καλύτερα αμειβόμενα επαγγέλματα.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο είναι ότι υπάρχει εισοδηματική διαφοροποίηση μεταξύ αστικών περιοχών -Πάτρα, Ιωάννινα Άρτα, Πρέβεζα - και ημιαστικής περιοχής - Ηγουμενίτσα, - που οφείλεται στους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Το ύψος του οικογενειακού εισοδήματος καθορίζει και τις δαπάνες για εκπαίδευση, ενώ η εξάρτησή τους από το εισόδημα είναι απόλυτη.

Οι δαπάνες που θεωρούνται ότι σχετίζονται άμεσα με την εκπαίδευση των παιδιών και επιβαρύνουν τις οικογένειες παρουσιάζονται παρακάτω και αναφέρονται στις δαπάνες για ενδυμασία (σχετική με τις δραστηριότητες στο σχολείο) εκπαιδευτικές συνδρομές, δαπάνες διατροφής στο σχολείο, βιβλία -χαρτικά-σχολικά είδη, δαπάνες για φροντιστήρια μαθημάτων, δαπάνες για φροντιστήρια ξένων γλωσσών, δαπάνες γενικότερης μόρφωσης όπως μουσική, γυμναστική, δαπάνες μεταφοράς και άλλες δαπάνες.

Συγκεκριμένα, οι δαπάνες για ένδυση-υπόδηση η οποία σχετίζεται με τη φοίτηση στο σχολείο απορροφά το 4% των οικογενειακών δαπανών για εκπαίδευση με μέση δαπάνη 2610 δραχμές το μήνα.

Το 50% των οικογενειών ξοδεύουν περισσότερες από 30 χιλιάδες δραχμές το μήνα για ένδυση -υπόδηση με μεγαλύτερο ποσοστό αυτό της Πάτρας όπου το 68,8% των οικογενειών ξοδεύουν περισσότερο από 30 χιλιάδες και μικρότερο αυτό των Ιωαννίνων όπου μόνο το 18% των οικογενειών ξοδεύουν περισσότερο από 30 χιλιάδες δραχμές το χρόνο για ειδική ένδυση και υπόδηση των παιδιών τους για τις ανάγκες του σχολείου.

Οι δαπάνες ενδυμασίας δεν σχετίζονται με το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων αλλά με το είδος του επαγγέλματος που ασκεί ο πατέρας.

Συγκεκριμένα το 54,1% των ελευθέρων επαγγελματιών –δημοσίων υπαλλήλων - στρατιωτικών δαπανούν περισσότερο από 30 χιλιάδες δραχμές για ενδυμασία το χρόνο, ενώ το αντίστοιχο των αγροτών –κτηνοτρόφων- αλιέων ανέρχεται στο 40% και των τεχνιτών –εργατών -χειριστών στο 43,5%.

Σημαντική διαφοροποίηση παρατηρείται στις δαπάνες για ενδυμασία ανάλογα με το επίπεδο του οικογενειακού εισοδήματος , αφού όσο μεγαλύτερο είναι το εισόδημα τόσο υψηλότερη είναι οι δαπάνες για ενδυμασία των οικογενειών.

Συγκεκριμένα το 57,6% των οικογενειών με εισόδημα πάνω από 300 χιλιάδες δραχμές δαπανά περισσότερο από 30 χιλιάδες δραχμές για αγορά ειδών ένδυσης σχετικών με τις δραστηριότητες του σχολείου.

Αντίθετα μόνο το 37,1% των οικογενειών με εισόδημα μέχρι 150 χιλιάδες δραχμές πραγματοποιεί δαπάνες ενδυμασίας περισσότερες από 30 χιλιάδες δραχμές.

Οι δαπάνες για συνδρομές, το σύλλογο γονέων, εράνους, πολιτιστικές και άλλες εκδηλώσεις είναι οι χαμηλότερες, με μέσο όρο 1.700 δραχμές το μήνα και αντιστοιχούν στο 2,6% των μέσων μηνιαίων δαπανών των οικογενειών για εκπαίδευση.

Τις υψηλότερες δαπάνες για συνδρομές γίνονται στην πόλη των Ιωαννίνων οι οποίες αντιστοιχούν στο 42% των μηνιαίων δαπανών πάνω από 5.000 δραχμές.

Όσον αφορά στις δαπάνες για διατροφή στις οποίες περιλαμβάνονται τα καθημερινά έξοδα του μαθητή στο σχολείο, οι μέσες δαπάνες για το 80% που απάντησε σε αυτή την ερώτηση, είναι 7.155 δραχμές το μήνα και αντιστοιχεί στο 9,5% των δαπανών των οικογενειών για την εκπαίδευση του παιδιού τους στην Α' Λυκείου.

Πίνακας 4: Μηνιαίες δαπάνες διατροφής

A/A	Δαπάνες σε δραχμές	Συχνότητα	Ποσοστό %
1	0 - 2.500	52	10,7
2	2.501 - 5.000	211	43,6
3	5.001 - 7.500	55	11,4
4	7.501 - 10.000	104	21,5
5	10.001 - 12.500	12	2,5
6	12.501 - 15.000	27	5,5
7	15.001 - 20.000	13	2,7
8	20.001 και άνω	10	2,1
9	Σύνολο	484	100
10	Δεν απαντώ	121	
11	ΣΥΝΟΛΟ	605	

Τα παιδιά που προέρχονται από οικογένειες με υψηλό εισόδημα δαπανούν περισσότερα για διατροφή από αυτά που οι οικογένειες τους διαθέτουν χαμηλό οικογενειακό εισόδημα.

Επίσης παρατηρείται και σημαντική διαφορά επιπέδου δαπανών για διατροφή μεταξύ των πόλεων με μεγαλύτερες δαπάνες στην Πάτρα και στα Ιωάννινα, αφού εκεί υπάρχουν και τα μεγάλα εισοδήματα.

Όσον αφορά στις δαπάνες για βιβλία-χαρτικά και διάφορα σχολικά είδη τα παιδιά δαπανούν κατά μέσο όρο 5.300 δραχμές το μήνα που αντιστοιχούν στο 8% των μέσων μηνιαίων δαπανών για εκπαίδευση των μαθητών της Α' Λυκείου.

Το 15% περίπου των μαθητών δαπανά περισσότερο από 10.000 δραχμές και δεν φαίνεται να υπάρχει σημαντική στατιστική διαφορά μεταξύ των πόλεων.

Και εδώ όμως οι πόλεις Πάτρα και Ιωάννινα και ακολούθως η Άρτα να συμβαδίζουν στο μέγεθος των δαπανών για βιβλία χαρτικά με ελαφρά υπερέχουσα την Πάτρα όπου το 17,2% των μαθητών δαπανά περισσότερες από 10.000 δραχμές το μήνα για να ικανοποιήσει τις συγκεκριμένες ανάγκες του δεδομένου ότι τα σχολεία δεν διαθέτουν βιβλιοθήκες.

Πίνακας 5: Δαπάνες για βιβλία –χαρτικά

A/A	Μηνιαίες δαπάνες για βιβλία-χαρτικά σε δραχμές	Συχνότητα	Ποσοστό %
1	0- 5.000	252	42,5
2	5.001 – 10.000	256	43,2
3	10.001 και άνω	85	14,3
4	Σύνολο	593	100,0
5	Δεν μπορώ να υπολογίσω – δεν απαντώ	12	
6	ΣΥΝΟΛΟ	605	

Οι λιγότερες δαπάνες για βιβλία -χαρτικά πραγματοποιούνται στην πόλη της Ηγουμενίτσας όπου το 53,7% ξοδεύει μέχρι 5.000 δραχμές το μήνα ενώ το 7,5% μόνο περισσότερες από 10.000 δραχμές

Το επίπεδο των δαπανών για χαρτικά- βιβλία φαίνεται να σχετίζεται με το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων (πατέρα $\chi^2=19,558$, $df=4$, $p=0,006$ και μητέρας $\chi^2=22,326$, $df=4$, $p=0,000$) και να έχει άμεση σχέση με το επίπεδο του οικογενειακού εισοδήματος. ($\chi^2=25,337$, $df=8$, $p=0,001$).

Σχετικά με τα φροντιστήρια που αναφέρονται στα διδασκόμενα μαθήματα στο σχολείο και εν όψει των προαγωγικών ή των πανελλαδικών εξετάσεων το 76,2% των μαθητών της Α' Λυκείου πηγαίνουν φροντιστήριο σε ένα ή περισσότερα μαθήματα κάνοντας ατομικά (ιδιαίτερα μαθήματα) ή ομαδικά φροντιστήρια.

Οι δαπάνες για φροντιστήρια σε οικογενειακό επίπεδο ανέρχονται κατά μέσο όρο σε 20.672 δραχμές το μήνα και αντιστοιχούν στο 31,3% των μέσων μηνιαίων δαπανών των οικογενειών για την εκπαίδευση των παιδιών τους (Α' Λυκείου).

Πίνακας 6: Δαπάνες για φροντιστήρια

A/A	Μηνιαίες δαπάνες σε δραχμές	Συχνότητα	Ποσοστό %
1	5.000 – 10.000	53	11,5
2	10.001 – 15.000	96	20,8
3	15.001 – 20.000	79	17,1
4	20.001 – 30.000	88	19,1
5	30.001 και άνω	145	31,5
6	Σύνολο	461	100,0
7	Δεν μπορώ να υπολογίσω - δεν απαντώ	144	
8	ΣΥΝΟΛΟ	605	

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα το 50,6% των οικογενειών δίνουν πάνω από 20.000 δραχμές το μήνα και το 31,5% πάνω από 30.000 δραχμές για φροντιστήρια.

Το 47% αυτών που δαπανούν πάνω από 30 χιλιάδες δραχμές για φροντιστήρια έχουν μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα από 200-300 χιλιάδες δραχμές και το 57% αυτών των οικογενειών (που δαπανούν πάνω από 30.000 δρχ) ο πατέρας είναι ελεύθερος επαγγελματίας ή δημόσιος υπάλληλος.

Μεγαλύτερη βοήθεια μέσω των φροντιστηρίων προσφέρουν οι γονείς με ανώτερη-ανώτατη εκπαίδευση οι οποίοι έχουν βέβαια και μεγαλύτερα εισοδήματα.

Συγκεκριμένα τα παιδιά γονέων που έχουν τελειώσει το Δημοτικό σχολείο κατά 69,6% πηγαίνουν στο φροντιστήριο, αυτών που έχουν τελειώσει Γυμνάσιο-Λύκειο κατά

78,7% και αυτών που έχουν τελειώσει Ανώτερη -Ανώτατη εκπαίδευση στέλνει το 80,6% το παιδί του στο φροντιστήριο.

Αυτό σημαίνει ότι οι γονείς με Ανώτερες-Ανώτατες σπουδές έχουν αφενός τη δυνατότητα να στέλνουν τα παιδιά τους στο φροντιστήριο (έχουν την οικονομική ευχέρεια) και αφετέρου αισθάνονται την ανάγκη περισσότερο από αυτούς που έχουν τελειώσει το δημοτικό να βοηθήσουν τα παιδιά τους μέσω των φροντιστηρίων.

Θα μπορούσε βέβαια να ισχυριστεί κανείς ότι οι γονείς αυτοί μη διαθέτοντας ανάλογο ελεύθερο χρόνο για να βοηθήσουν τα παιδιά τους εμπιστεύονται την εκπαιδευτική ενίσχυση-φροντίδα των παιδιών τους στο φροντιστήριο, δεδομένου ότι έχουν την δυνατότητα οι ίδιοι να τα βοηθήσουν αλλά φροντίζουν να απαλλάσσονται από την φροντίδα τους δαπανώντας μέρος του εισοδήματός τους εμπιστευόμενοι σε τρίτους το μέλλον των παιδιών τους.

Σε κάθε όμως περίπτωση διαπιστώνεται έλλειμμα εκπαίδευσης στο σχολείο και η ανάγκη κάλυψής του από την προσφυγή στο φροντιστήριο.

Παρουσιάζει ενδιαφέρον η διαφορά στο ποσοστό των οικογενειών που στέλνει το παιδί του στο φροντιστήριο ανάλογα με το επάγγελμα του πατέρα όπως φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Επάγγελμα πατέρα	Οικογένειες	Οικογένειες που στέλνουν τα παιδιά τους φροντιστήριο	Ποσοστό %
Ελεύθερος επαγγελματίας	40	30	75
Δημόσιος υπάλληλος	204	165	80,9
Ιδιωτικός υπάλληλος	48	36	75
Έμπορος- Πωλητής	56	44	78,6
Παροχή υπηρεσιών	51	36	70,6
Αγρότης, κτην/φος,	33	22	66,7
Τεχνίτης, εργάτης	94	60	66,7
Στρατιωτικός	46	39	84,8
Συνταξιούχος	21	17	80,9
Σύνολο	593	449	

Το επίπεδο των δαπανών για φροντιστήριο σχετίζεται άμεσα με τις γραμματικές γνώσεις του πατέρα. ($\chi^2=18,789$, $df=8$, $p=0,016$) το επάγγελμα του πατέρα ($\chi^2=39,392$, $df=12$, $p=0,000$) καθώς και το οικογενειακό εισόδημα ($\chi^2=38,535$, $df=16$, $p=0,001$) που σημαίνει ότι οι δαπάνες για φροντιστήρια έχουν θετική σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα και το πιο αποδοτικό εισοδηματικά επάγγελμα του πατέρα.

Όσον αφορά στην εκμάθηση μιας τουλάχιστον ξένης γλώσσας φαίνεται ότι αποτελεί προτεραιότητα πλέον για τους γονείς αφού το 77,4% στέλνει σε φροντιστήριο ξένων γλωσσών το παιδί τους.

Πίνακας 7: Δαπάνες για φροντιστήρια ξένων γλωσσών

A/A	Μηνιαίες δαπάνες για εκμάθηση ξένης γλώσσας σε δραχμές	Συχνότητα	Ποσοστό %
1	5.000 – 10.000	125	26,7
2	10.001 – 15.000	133	28,4
3	15.001 – 20.000	76	16,2
4	20.001 – 30.000	75	16,0
5	30.001 και άνω	59	12,6
6	Σύνολο	468	100,0
7	Δεν μπορώ να υπολογίσω- δεν απαντώ	137	
8	ΣΥΝΟΛΟ	605	

Η μέση μηνιαία δαπάνη για ξένες γλώσσες ανέρχεται στις 16.185 δραχμές και αντιστοιχεί στο 24,5% των μέσων μηνιαίων οικογενειακών δαπανών για εκπαίδευση των μαθητών της Α' Λυκείου.

Σε σχέση με τα φροντιστήρια παρατηρούμε ότι περισσότερες οικογένειες στέλνουν τα παιδιά τους σε φροντιστήρια ξένων γλωσσών έχοντας προφανώς αντιληφθεί την ανάγκη της γενικότερης μόρφωσης των παιδιών τους.

Το 28,6% των οικογενειών δαπανά για «ξένες γλώσσες» περισσότερες από 20.000 δραχμές, ενώ το 55,1% δαπανά μέχρι 15.000 δραχμές.

Από την ανάλυση των στοιχείων φαίνεται ότι η φροντίδα για εκμάθηση ξένων γλωσσών σχετίζεται με το επάγγελμα του πατέρα ($\chi^2=29,109$, $df=12$, $p=0,004$) ενώ φαίνεται ότι έχει άμεση σχέση με το ύψος του οικογενειακού εισοδήματος ($\chi^2=41,815$, $df=16$, $p=0,000$) καθώς επίσης και με το μέγεθος της πόλης όπου η σχέση είναι ανάλογη με το μέγεθός της. (στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση).

Συγκεκριμένα το 89,1% των οικογενειών της Πάτρας και το 80,6% των Ιωαννίνων στέλνουν τα παιδιά τους να μάθουν ξένες γλώσσες έναντι του 71% των οικογενειών της Ηγουμενίτσας, 68,3% της Άρτας και μόλις το 64,4% των οικογενειών της Πρέβεζας.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο είναι ότι η φροντίδα των οικογενειών για εκμάθηση μιας τουλάχιστον ξένης γλώσσας φαίνεται να έχει σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των γονέων και ιδιαίτερα με αυτό της μητέρας.

Έτσι λοιπόν στέλνουν τα παιδιά τους σε φροντιστήρια ξένων γλωσσών το 67,6% των πατεράδων που είναι απόφοιτοι δημοτικού, το 78,2% των αποφοίτων του Γυμνασίου/Λυκείου, και το 87,6% των αποφοίτων Ανώτερης-Ανώτατης εκπαίδευσης.

Αντίθετα οι διαφορές φοίτησης σε φροντιστήριο ξένων γλωσσών είναι μεγαλύτερες και σχετίζονται με το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας, αφού το 64,3% των αποφοίτων δημοτικού στέλνει τα παιδιά του για εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας, το 82% των αποφοίτων Γυμνασίου/Λυκείου και το 91,6% των αποφοίτων Ανώτερης/Ανώτατης εκπαίδευσης.

Μεγάλη είναι επίσης η διαφορά, χωρίς να είναι στατιστικά σημαντική όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η οποία παρατηρείται στη φροντίδα για εκμάθηση ξένης γλώσσας σε σχέση με το επάγγελμα του πατέρα, που σχετίζεται με το κοινωνικό και οικονομικό status της οικογένειας. Έτσι λοιπόν, το 90% των ελεύθερων επαγγελματιών στέλνει το παιδί τους για εκμάθηση ξένης γλώσσας, το 81,7% των δημοσίων υπαλλήλων και το 82% των στρατιωτικών έναντι του 70% των Τεχνιτών-εργατών και μόλις του 54% των αγροτών κτηνοτρόφων.

Σχετικά με τη γενικότερη μόρφωση και άθληση του παιδιού φαίνεται ότι οι οικογένειες δεν ενδιαφέρονται ή δεν δίνουν ιδιαίτερη σημασία ή δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα αφού για μουσική-γυμναστική-μπαλέτο μόνο το 32,4% αυτών στέλνουν τα παιδιά τους σ'αυτά.

Πίνακας 8: Δαπάνες για μουσική – γυμναστική

A/A	Μηνιαίες δαπάνες για μουσική-γυμναστική	Συχνότητα	Ποσοστό %
1	1 –5.000	106	54,1
2	5.001 – 10.000	54	27,6
3	10.001 – 20.000	15	7,7
4	20.001 και άνω	21	10,7
5	Σύνολο	196	100,0
6	Δεν μπορώ να υπολογίσω – δεν απαντώ	409	
7	ΣΥΝΟΛΟ	605	

Η μέση μηνιαία δαπάνη για αυτή τη δραστηριότητα ανέρχεται σε 6.700 δραχμές, ποσό που αντιστοιχεί στο 10,2% των μέσων μηνιαίων δαπανών για εκπαίδευση των μαθητών της Α' Λυκείου.

Απ' αυτούς που στέλνουν τα παιδιά τους σε μουσική - γυμναστική το 54,1% δαπανά μέχρι 5.000 δραχμές το μήνα, ενώ μόνο το 18,4% δίνει πάνω από 10.000 δραχμές.

Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει σχέση αυτών που στέλνουν τα παιδιά τους για μουσική με το μέγεθος της πόλης εγκατάστασής τους ($\chi^2=7,63$, $df=3$, $p=0,05$).

Οι γονείς των παιδιών που μένουν στην Άρτα και την Ηγουμενίτσα τα στέλνουν περισσότερο απ' αυτούς των άλλων πόλεων για μουσική - γυμναστική, 37,6% και 36,2% αντίστοιχα. Τελευταία έρχεται η Πρέβεζα, όπου μόνον το 16,4% των γονέων στέλνουν τα παιδιά τους για μουσική - γυμναστική. Αυτή η σχέση είναι αντίθετη με αυτή που παρουσιαζόταν μέχρι αυτή την κατηγορία δαπανών, όπου η σχέση των δαπανών ήταν ανάλογη του μεγέθους της πόλης διαμονής της οικογένειας.

Οι δαπάνες για μουσική γυμναστική σχετίζονται με το επίπεδο του οικογενειακού εισοδήματος. Τα μεγαλύτερα εισοδήματα φροντίζουν περισσότερο για την ολοκληρωμένη μόρφωση των παιδιών τους ($\chi^2=27,41$, $df=12$, $p=0,006$).

Συγκεκριμένα από τις οικογένειες με το μεγαλύτερο οικογενειακό εισόδημα (πάνω από 300.000 δραχμές) το 44,4% στέλνουν τα παιδιά τους για μουσική - γυμναστική, ενώ από τις οικογένειες με το μικρότερο εισόδημα (60 - 150.000 δραχμές) μόνο το 19,2% φροντίζουν για τη γενικότερη μόρφωση των παιδιών τους. Στα ενδιάμεσα εισοδηματικά κλιμάκια δεν είναι ανάλογο το ποσοστό των οικογενειών που στέλνουν τα παιδιά τους για μουσική - γυμναστική (150 - 200.000 δραχμές το 38,4%, ενώ 250 - 300.000 το 27,8%).

Το επάγγελμα του πατέρα φαίνεται να σχετίζεται με τις δαπάνες για μουσική γυμναστική, παρά το γεγονός ότι οι ελεύθεροι επαγγελματίες στέλνουν τα παιδιά τους κατά 37,5% και οι δημόσιοι υπάλληλοι κατά 35,3%. Αντίθετα οι αγρότες - κτηνοτρόφοι κατά 21,2% στέλνουν τα παιδιά τους σε μουσική γυμναστική και οι περισσότεροι απ' αυτούς κατοικούν στην Άρτα και στα Ιωάννινα.

Σε σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων φαίνεται ότι η δαπάνη για μουσική γυμναστική σχετίζεται άμεσα με το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας ($\chi^2=18,908$, $df=6$, $p=0,004$), γεγονός που δεν ισχύει για το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα (στατιστικά μη σημαντική διαφοροποίηση).

Συγκεκριμένα όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο της μητέρας τόσο αυξάνεται και ο αριθμός των παιδιών που εκπαιδεύονται σε μουσική - γυμναστική (απόφοιτοι Δημοτικού 23,9%, Γυμνασίου - Λυκείου 35,5%, Ανωτέρων - Ανωτάτων Σχολών 41,2%).

Μια μικρή μηνιαία δαπάνη με διαφοροποίηση ανάλογη του μεγέθους της πόλης είναι και η δαπάνη για μεταφορά των μαθητών, όπου το 43,3% χρησιμοποιεί κάποιο μέσο μαζικής μεταφοράς. Η μέση μηνιαία δαπάνη ανέρχεται σε 1.600 δραχμές, ποσό που αντιστοιχεί στο 2,4% των μέσων μηνιαίων οικογενειακών δαπανών για την εκπαίδευση των παιδιών της Α' Λυκείου.

Πίνακας 9: Δαπάνες μεταφοράς

A/A	Δαπάνες για μεταφορά	Συχνότητα	Ποσοστό %
1	1- 1.000	118	45,0
2	1.001-3.000	62	23,7
3	3.001 και άνω	82	31,3
4	Σύνολο	262	100,0
5	Δεν γνωρίζω, δεν απαντώ	343	
6	ΣΥΝΟΛΟ	605	

Το 45% αυτών που χρησιμοποιούν μέσα μεταφοράς ξοδεύουν μέχρι 1.000 δραχμές, ενώ το 31,3% περισσότερο από 3.000 δραχμές. Απ' αυτούς που δηλώνουν δαπάνες μεταφοράς το 62,6% κατοικούν στην Πάτρα και στα Ιωάννινα, ενώ το 57,4% των μαθητών της Πάτρας χρησιμοποιούν μέσα μεταφοράς. Οι δαπάνες για μεταφορά σε σχέση με το μέγεθος της πόλης δεν είναι διαφοροποιημένες σε στατιστικά σημαντικό βαθμό ($\chi^2=7,63$, $df=3$, $p=0,054$).

Όσον αφορά τις υπόλοιπες μεταβλητές (οικογενειακό εισόδημα, επάγγελμα γονέων, εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων) δεν φαίνεται να υπάρχει σημαντική στατιστική διαφορά με τις δαπάνες για μεταφορά.

Τέλος υπάρχει και η κατηγορία «άλλες δαπάνες» στην οποία δεν απάντησε παρά μόνο το 5,4% των οικογενειών, το οποίο δαπανά κατά μέσο όρο 5.000 δραχμές το μήνα, ποσό που δεν είναι σημαντικό και αντιστοιχεί στο 7,6% των μέσων μηνιαίων δαπανών εκπαίδευσης των παιδιών της Α' Λυκείου.

Από τη στατιστική ανάλυση των στοιχείων δεν διαπιστώνεται διαφοροποίηση στις «άλλες δαπάνες» για εκπαίδευση αναλογικά με καμία από τις βασικές μεταβλητές (πόλη, οικογενειακό εισόδημα, επάγγελμα εκπαιδευτικό επίπεδο).

Στο τέλος του ερωτηματολογίου ζητήθηκε η άποψη των γονέων για την ποιότητα της εκπαίδευσης και οι απαντήσεις που δόθηκαν διαφοροποιούνται σημαντικά ανάλογα με το επάγγελμα, το οικονομικό και εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων.

Όσον αφορά τη γνώμη των γονέων για την ποσότητα και ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών από το Δημόσιο σχολείο, που εκφράζεται από τις απαντήσεις στην ερώτηση «πιστεύετε ότι το Δημόσιο σχολείο καλύπτει τις ανάγκες εκπαίδευσης των παιδιών σας;» αυτή είναι μοιρασμένη μεταξύ του Ναι και Όχι με ελαφρά υπεροχή του Όχι, όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 10: Κάλυψη αναγκών

A/A	Κάλυψη αναγκών από το δημόσιο σχολείο	Συχνότητα	Ποσοστό %
1	Ναι	287	48,3
2	Όχι	307	51,7
3	Σύνολο	594	100,0
4	Δεν γνωρίζω – δεν απαντώ	11	
5	ΣΥΝΟΛΟ	605	

Καθολική ήταν η απάντηση των ερωτώμενων σ' αυτή την ερώτηση, όπου το 51,7% δηλώνει ότι το Δημόσιο σχολείο δεν καλύπτει τις ανάγκες εκπαίδευσης των μαθητών και αυτό διαπιστώνεται σε σχέση με τα χρήματα που δίνουν για εκπαιδευτικές και γενικότερες μορφωτικές δραστηριότητες, που θα μπορούσε να καλύψει το σχολείο με ορθολογικότερη λειτουργία.

Πράγματι στο θέμα της κάλυψης των αναγκών εκπαίδευσης οι γνώμες δίστανται αφού το 43,8% απαντά θετικά (Ναι) στη σχετική ερώτηση.

Η εμπειριστατωμένη ανάλυση των στατιστικών στοιχείων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση στις απόψεις των γονέων για την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών τους.

Σε σχέση με την παράμετρο Πόλη δεν παρατηρείται σημαντική στατιστική διαφοροποίηση, παρά το γεγονός ότι στην Ηγουμενίτσα και την Πρέβεζα δηλώνουν «Όχι» το 58,2% και 64,3% αντίστοιχα, έναντι 50,9% στα Ιωάννινα και 47,6% στην Πάτρα.

Σε σχέση με το οικογενειακό εισόδημα διαπιστώνεται διαφοροποίηση στην «κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών» ανάλογα με το ύψος του εισοδήματος ($\chi^2=58,869$, $df=4$, $p=0,000$). Έτσι, το 78,6% των οικογενειών με εισόδημα πάνω από 300.000 δραχμές δη-

λώνει ότι το Δημόσιο σχολείο καλύπτει τις ανάγκες εκπαίδευσης, ενώ την ίδια άποψη εκφράζει μόνο το 31,4% των οικογενειών με εισόδημα 60 - 150.000 δραχμές.

Η διαφορά αυτή εξηγείται από το γεγονός ότι οι γονείς με μεγάλα εισοδήματα, αφού όπως είδαμε δεν δυσκολεύονται να στείλουν τα παιδιά τους σε φροντιστήριο, ξένες γλώσσες, μουσική, αντιλαμβάνονται λιγότερο τα κενά που παρουσιάζει το εκπαιδευτικό σύστημα.

Οι γονείς με χαμηλά οικογενειακά εισοδήματα που δεν μπορούν να καλύψουν τα κενά της προσφερόμενης εκπαίδευσης, ενώ θα ήθελαν να δώσουν ολοκληρωμένη μόρφωση στα παιδιά τους, εκφράζουν διαφορετική αρνητική άποψη για την κάλυψη των αναγκών από το υπάρχον σχολείο.

Το επάγγελμα του πατέρα δεν φαίνεται να διαφοροποιείται σημαντικά σε σχέση με την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών από το σημερινό σχολείο αν και οι ελεύθεροι επαγγελματίες κατά 67,5% θεωρούν ότι το σχολείο καλύπτει τις εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών τους έναντι 51,2% των δημοσίων υπαλλήλων και μόλις το 42,4% των αγροτών και το 39,8% των τεχνιτών - εργατών - χειριστών μηχανημάτων.

Αντίθετα διαπιστώνεται σημαντική διαφοροποίηση από την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών από το Δημόσιο σχολείο ανάλογα με το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων και ιδιαίτερα του πατέρα ($\chi^2=10,018$, $df=2$, $p=0,007$).

Έτσι, λοιπόν, το 41,5% των οικογενειών που ο πατέρας έχει απολυτήριο του Δημοτικού πιστεύει ότι το Δημόσιο σχολείο καλύπτει τις ανάγκες για εκπαίδευση, το 46,8% των αποφοίτων εξαταξίου Γυμνασίου - Λυκείου έχει την ίδια άποψη, ενώ η θετική άποψη για την κάλυψη των αναγκών της εκπαίδευσης από το Δημόσιο σχολείο ανέρχεται στο 57,7% για τους απόφοιτους Ανωτέρων και Ανωτάτων Σχολών.

Ίδια περίπου αλλά σαφέστερα αρνητική είναι η εικόνα που παρουσιάζεται και στην ερώτηση που αναφέρεται στην ποιότητα των προσφερόμενων εκπαιδευτικών υπηρεσιών από το Κράτος.

Έτσι, λοιπόν, από το 97,7% των ερωτηθέντων που απάντησε σ' αυτή την ερώτηση το 73,3% δηλώνει ότι δεν είναι ικανοποιημένο από τις προσφερόμενες εκπαιδευτικές υπηρεσίες του Κράτους και μόλις το 26,7% έχει θετική άποψη για την ποιότητα της προσφερόμενης εκπαίδευσης όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 11: Ικανοποίηση από τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες του Κράτους

Α/Α	Ικανοποίηση από τις προσφερόμενες εκπαιδευτικές υπηρεσίες	Συχνότητα	Ποσοστό %
1	Ναι	158	26,7
2	Όχι	433	73,3
3	Σύνολο	591	100,0
4	Δεν γνωρίζω – δεν απαντώ	14	
5	ΣΥΝΟΛΟ	605	

Από την ανάλυση των στατιστικών στοιχείων διαπιστώνεται σημαντική διαφοροποίηση στην ικανοποίηση από την προσφορά εκπαιδευτικών υπηρεσιών εκ μέρους του Κράτους ανάλογα με την πόλη και το μέγεθος της ($\chi^2=18,502$, $df=4$, $p=0,000$). Η αρνητική άποψη είναι τόσο μεγάλη στις μικρές πόλεις γιατί αφενός σ' αυτές δεν προσφέρονται εναλλακτικές λύσεις που θα μπορούσαν να καλύψουν τις ανάγκες των παιδιών τους και αφετέρου τα χαμηλά κατά κανόνα οικογενειακά εισοδήματα δεν μπορούν να επωμισθούν το βάρος της προσφυγής στην παραπαιδεία ή στον ιδιωτικό τομέα για να προσφέρει ολοκληρωμένη εκπαίδευση στα παιδιά του.

Είναι αξιοσημείωτο ότι δεν διαπιστώνεται καμία διαφοροποίηση της ικανοποίησης από την προσφορά εκπαιδευτικών υπηρεσιών από το Κράτος ανάλογα με τις κοινωνικές και οικονομικές παραμέτρους που έχουν ορίσει τις οικογένειες όπως το οικογενειακό εισόδημα, το επάγγελμα του πατέρα, το εκπαιδευτικό επίπεδο της μητέρας, ενώ υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα.

Είναι τόσο αρνητική η εικόνα για τις παρεχόμενες υπηρεσίες εκπαίδευσης από το Κράτος που δεν διαφοροποιείται αυτή η άποψη σε καμία κοινωνική τάξη, σε κανένα οικονομικό επίπεδο. Η μαζική προσφυγή σε φροντιστήρια για την υποβοήθηση των παιδιών τους και για την εκμάθηση ξένης γλώσσας ή μουσικής δείχνει ότι οι γονείς θέλουν με τη δική τους συνδρομή να προσφέρουν στα παιδιά τους ολοκληρωμένη εκπαίδευση, την οποία, όπως προκύπτει, δεν θεωρούν ότι προσφέρει ή ότι έχει τη δυνατότητα να προσφέρει το Δημόσιο σχολείο.

Τέλος, αυτοί που θεωρούν ότι το Δημόσιο σχολείο δεν προσφέρει τις απαιτούμενες υπηρεσίες εκπαίδευσης εντοπίζουν το πρόβλημα στην υποδομή και στη λειτουργία του σχολείου.

Το 50,6% αυτών που απάντησαν στην ερώτηση θεωρεί ότι θα πρέπει να δοθεί έμφαση στη λειτουργία του σχολείου και το 49,4% στη σχολική υποδομή.

Ακόμη, απ' αυτούς που απάντησαν και είναι το 54,1% των ερωτηθέντων στο σύνολό τους κατοικούν στις τρεις μεγάλες πόλεις Πάτρα, Ιωάννινα, Άρτα, όπου διαπιστώνεται σημαντική διαφοροποίηση ανάλογα με τα προβλήματα της υποδομής και της λειτουργίας. Συγκεκριμένα στην Πάτρα το 54,4% θεωρεί ότι σημαντικότερος παράγοντας βελτίωσης της εκπαίδευσης είναι η υποδομή, ενώ αντίθετα στα Ιωάννινα το 60,7% θεωρεί ότι θα πρέπει να βελτιωθεί η λειτουργία του σχολείου.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι με τον όρο βελτίωση της «υποδομής» οι γονείς θεωρούν ότι αν βελτιωθεί το κτιριολογικό πρόβλημα (κατασκευαστούν σχολεία, βελτιωθούν οι αίθουσες, δημιουργηθούν εργαστήρια) και προμηθευτεί το κάθε σχολείο τον αναγκαίο εξοπλισμό οι παρεχόμενες υπηρεσίες της εκπαίδευσης από το Κράτος θα βελτιωθούν και θα ικανοποιούν τις σύγχρονες απαιτήσεις της εκπαίδευσης.

Ομοίως οι απαντήσεις που συμπληρώνονται στον όρο «λειτουργία» προσδιορίζονται από τις παρακάτω προτάσεις «...μεγαλύτερο ενδιαφέρον των καθηγητών...», «...λειτουργία εργαστηρίων...», «...θα πρέπει να βελτιωθούν τα σχολικά βιβλία...», «...καλύτερος τρόπος διδασκαλίας για να μην είναι αναγκαία σε τόσο μεγάλο βαθμό η παραπαιδεία...».

Οι προτάσεις για βελτίωση της παρεχόμενης δημόσιας εκπαίδευσης είναι παρόμοιες σε σχέση με όλες τις κοινωνικές και οικονομικές παραμέτρους και δεν διαπιστώνεται καμία σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση μ' αυτές.

Οι συνολικές δαπάνες των οικογενειών των μαθητών της Α' Λυκείου για την εκπαίδευση και την συμπλήρωση της παιδείας των παιδιών τους ανέρχονται κατά μέσο όρο σε 67.000 το μήνα.

Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί, οι μέσες μηνιαίες δαπάνες των οικογενειών των μαθητών ανά κατηγορία είναι:

Πίνακας 12: Μέσες μηνιαίες δαπάνες εκπαίδευσης

Α/Α	Είδος δαπάνης	Μηνιαία δαπάνη	Ποσοστό %
1	Ενδυμασίας	2.610	3,9
2	Συνδρομές-εκδηλώσεις	1.700	2,5
3	Διατροφής	7.155	10,7
4	Βιβλία-χαρτικά	5.300	7,9
5	Φροντιστήρια	20.672	30,9
6	Ξένες γλώσσες	16.185	24,2
7	Μουσική-Γυμναστική-Μπαλέτο	6.700	10,0
8	Μεταφοράς	1.600	2,4
9	Άλλες δαπάνες	5.000	7,5
10	ΣΥΝΟΛΟ	66.922	100,0

Όπως φαίνεται οι μεγαλύτερες δαπάνες αφορούν την κατηγορία φροντιστήρια τα οποία γίνονται με στόχο την υποβοήθηση των μαθητών για να μπορέσουν να αντεπεξέλθουν καλύτερα στον εσωτερικό ανταγωνισμό του σχολείου.

Δεύτερη σε ύψος δαπανών κατηγορία είναι αυτή των ξένων γλωσσών αφού ο τρόπος που προσφέρεται από το δημόσιο σχολείο αναγκάζει τους γονείς να προσφεύγουν στην ιδιωτική εκπαίδευση για να καλύψουν ένα αναγκαίο και προτεραιότητας αντικείμενο εκπαίδευσης.

Τέλος, εξετάζοντας τις επιμέρους επιβαρύνσεις του οικογενειακού κόστους της εκπαίδευσης των μαθητών της Α' Λυκείου με βάση το επάγγελμα του πατέρα διαπιστώνεται μια αντιστρόφως ανάλογη επιβάρυνση των οικογενειών με βάση το εισόδημά τους.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του δείγματος, ο ελεύθερος επαγγελματίας δαπανά το 38,2% του μηνιαίου οικογενειακού εισοδήματος για την κάλυψη του κόστους εκπαίδευσης του παιδιού του, ο Δημόσιος υπάλληλος το 30,4% του μέσου μηνιαίου εισοδήματος του και ο αγρότης -Κτηνοτρόφος το 47% του εισοδήματός του.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ποσοστό του οικογενειακού βάρους του κόστους εκπαίδευσης είναι αντιστρόφως ανάλογο του μέσου οικογενειακού εισοδήματος αφού στην συγκεκριμένη περίπτωση το μέσο μηνιαίο εισόδημα του ελεύθερου επαγγελματία είναι 201 χιλιάδες δραχμές, του Δημοσίου υπαλλήλου 259 χιλιάδες δραχμές και του αγρότη κτηνοτρόφου 137,4 χιλιάδες δραχμές όπως φαίνεται και στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 13: Διαφοροποίηση οικονομικής επιβάρυνσης των οικογενειών

Επάγγελμα	Μέσο μηνιαίο εισόδημα	Μέσες μηνιαίες δαπάνες εκπαίδευσης	Ποσοστό επιβάρυνσης
Ελεύθερος επαγγελματίας	201.000	76.900	38,2%
Δημόσιος υπάλληλος	259.000	78.800	30,4%
Αγρότης -Κτηνοτρόφος	137.400	64.600	47,0%

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το βασικό συμπέρασμα της έρευνας είναι ότι ο οικογενειακός προϋπολογισμός αναλαμβάνει σε μεγάλο βαθμό την ολοκληρωμένη μόρφωση των παιδιών που πηγαίνουν στη δημόσια εκπαίδευση.

Από την ανάλυση των στοιχείων των κατανομών των δαπανών στις διάφορες κατηγορίες εισοδήματος διαπιστώθηκε ότι το επίπεδο των δαπανών που εξετάστηκαν ποσοτικά σχετίζονται στο σύνολό τους απόλυτα με το επίπεδο του οικογενειακού εισοδήματος. Οι οικογενειακές δαπάνες για εκπαίδευση είναι ανάλογες του ύψους του οικογενειακού εισοδήματος.

Γενικά το μεγαλύτερο μέρος των οικογενειών φροντίζει για την βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου των παιδιών τους αλλά ο αριθμός των οικογενειών που φροντίζουν για την ολοκληρωμένη εκπαίδευση των παιδιών τους (φροντιστήρια-ξένες γλώσσες-μουσική) εξαρτάται μόνο από το ύψος του οικογενειακού εισοδήματος αλλά και από επιμέρους κοινωνικούς παράγοντες όπως εκπαιδευτικού επιπέδου πατέρα, μητέρας καθώς και από το επάγγελμα και τον τόπο διαμονής.

Το ερώτημα που τίθεται είναι αν οι δαπάνες εκπαίδευσης γίνονται από τους γονείς στο πλαίσιο της ενίσχυσης και ολοκλήρωσης της παιδείας των παιδιών τους ή προσπαθούν με τις δαπάνες τους να καλύψουν κενά ή ελλείψεις που παρουσιάζει το Δημόσιο σχολείο.

Ουσιαστικά, οι γονείς που στέλνουν τα παιδιά τους στο δημόσιο σχολείο δεν είναι ικανοποιημένοι από την ποσότητα και ποιότητα των προσφερόμενων εκπαιδευτικών υπηρεσιών του σχολείου. Διαπιστώνουν ουσιαστικές ελλείψεις στη λειτουργία και στις παρεχόμενες υπηρεσίες ενός σχολείου που αδιάφορα με το αν είναι δημόσιο θα έπρεπε να εξασφαλίζει το στόχο του που είναι η κάλυψη σύγχρονων αναγκών εκπαίδευσης και παροχής παιδείας, καθώς και ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών στους νέους σχολικής ηλικίας.

Κατ' αρχή οι μέσες ετήσιες δαπάνες των οικογενειών των μαθητών της Α' Λυκείου είναι μεγαλύτερες των μέσων δαπανών του Κράτους για το Γυμνάσιο-Λύκειο.

Δεδομένου ότι κάθε οικογένεια κατά μέσο όρο δαπανά 66.922 δραχμές το μήνα (βλ. πίνακα 16) και το σχολικό έτος είναι περίπου εννέα μήνες η μέση ετήσια οικογενειακή δαπάνη για εκπαίδευση των μαθητών της Α' Λυκείου είναι 602.298 δραχμές. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι δαπάνες αυτές σε ένα βαθμό υποεκτιμούν τις συνολικές οικογενειακές δαπάνες, αφού στην αρχή του έτους οι δαπάνες είναι πολλαπλάσιες των μέσων μηνιαίων ενώ το ποσό των 66.922 δραχμών αποτελεί ένα μέσο ποσό σε ένα συνήθη μήνα στη μέση του σχολικού έτους κατά τον οποίο έγινε η έρευνα.

Σε αντίθεση με τις δαπάνες των οικογενειών που αναλαμβάνουν την κάλυψη του κόστους εκπαίδευσης των παιδιών τους το κράτος αναλαμβάνει με τις δαπάνες του το άλλο τμήμα του κόστους το οποίο κατά μέσο όρο για την Β'βάθμια εκπαίδευση ανέρχεται στο ποσό των 139.790 δραχμών¹⁷.

Μια απλή σύγκριση αποδεικνύει ότι το βάρος του κόστους που αναλαμβάνουν οι οικογένειες των μαθητών είναι πολλαπλάσιες αυτού που αναλαμβάνει το Κράτος για την παροχή υπηρεσιών στη Β'βάθμια εκπαίδευση.

Διαπιστώνεται έτσι υποχρηματοδότηση ή έλλειμμα χρηματοδότησης του εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο, έλλειμμα, καλύπτεται από αντίστοιχη ιδιωτική χρηματοδότηση με επιβάρυνση του οικογενειακού προϋπολογισμού.

Έτσι λοιπόν με αυτή την εικόνα που παρουσιάζει η χρηματοδότηση του εκπαιδευτικού συστήματος δεν αποτελεί πλέον πραγματικότητα η δωρεάν εκπαίδευση η οποία αφε-

¹⁷ Ο υπολογισμός έγινε με βάση τα δημοσιευμένα στατιστικά στοιχεία της εκπαίδευσης, που αφορούν αποκλειστικά εκπαιδευτική δραστηριότητα στην Β'βάθμια Γενική εκπαίδευση.

νός προσφέρει εκπαιδευτικές υπηρεσίες λιγότερες από τις απαιτούμενες σε μια σύγχρονη κοινωνία και αφετέρου δεν μπορεί όπως φαίνεται να εξασφαλίσει την άρτια και ποιοτική λειτουργία του υπάρχοντος συστήματος με την ανορθολογική οργάνωση και δομή που οδηγεί σε σπατάλη πόρων.

Το άνοιγμα του σχολείου τα τελευταία 15 χρόνια σε περισσότερες κοινωνικές τάξεις στο πλαίσιο του εκδημοκρατισμού δεν ανείρεσε την ανισότητα που δημιουργεί το σχολείο αφού η οργάνωση του συστήματος με εσωτερική διαδικασία μετέφερε τον ανταγωνισμό στις οικογένειες.

Αυτή η μεταφορά του ανταγωνισμού στις οικογένειες και ουσιαστικά στον οικογενειακό προϋπολογισμό ανέδειξε και την ανισότητα στη μόρφωση σε σχέση με τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των γονέων των μαθητών.

Στη δημόσια εκπαίδευση το βάρος της κάλυψης του κόστους της εκπαίδευσης το φέρουν στην ουσία οι ιδιώτες είτε με τη μορφή των δημοσίων – κοινωνικών εκπαιδευτικών δαπανών (που προέρχονται από τα έσοδα του κράτους μέσω της φορολογίας των ιδιωτών) είτε με τη μορφή των ιδιωτικών – οικογενειακών εκπαιδευτικών δαπανών.

Η δημόσια χρηματοδότηση της εκπαίδευσης θα μπορούσε να λειτουργήσει εξισωτικά αν μπορούσε να διακρίνει τα ιδιαίτερα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των οικογενειών των μαθητών σε σχέση με τους οικογενειακούς προϋπολογισμούς των γονέων και το επίπεδο κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης της κάθε περιφέρειας της χώρας και μάλιστα της Ηπείρου που παρουσιάζεται να είναι η πιο φτωχή περιφέρεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η ελλιπής παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών και η «ομοιόμορφη» οικονομική αντιμετώπιση των μαθητών από τα φροντιστήρια και τους πάσης φύσεως «εκπαιδευτικούς θεσμούς» στους οποίους καταφεύγουν οι οικογένειες για να μορφώσουν τα παιδιά τους καλύπτοντας τις εκπαιδευτικές ελλείψεις του δημόσιου σχολείου, δημιουργούν ανισότητα γιατί οι υψηλοί οικογενειακοί προϋπολογισμοί καλύπτουν, όπως φάνηκε από την έρευνα πεδίου, αναλογικά τις εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών και δημιουργούν τις προϋποθέσεις καλύτερης προσφοράς παιδείας και ολοκληρωμένης εκπαίδευσης.

Έτσι το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα δεν παρέχει ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης αλλά ανάλογες του οικογενειακού προϋπολογισμού των γονέων των μαθητών.

Αυτό το είδος του εκδημοκρατισμού και η αύξηση του ανταγωνισμού για την είσοδο στην ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση οδήγησε την άνιση οικονομική επιβάρυνση των κατώτερων κοινωνικά και οικονομικά οικογενειών (βλ. πίνακα 13) που καταβάλουν μεγαλύτερη οικονομική προσπάθεια στη διαδικασία εκπαίδευσης και ανταγωνιστικής προσπάθειας των παιδιών τους.

Σε αυτή την κατάσταση συνέβαλαν σταδιακά με τη λειτουργία τους αφενός η αύξηση του σχολικού πληθυσμού σε συνδυασμό με την ανάλογη αύξηση της χρηματοδότησης για την βελτίωση της λειτουργίας του σχολείου με αποτέλεσμα ελλείψεις όλη την περίοδο σε διδακτικό προσωπικό, ελλείψεις σε υποδομή και κυρίως σε εξοπλισμό και εποπτικό υλικό που θα βελτίωνε την ποιότητα της προσφερόμενης εκπαίδευσης.

Ταυτόχρονα, ενώ το κράτος επαγγέλταν ότι στόχευε στον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης με προσαρμογή στις ανάγκες της κοινωνίας και της οικονομίας καθώς και της ενσωμάτωσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Βλέπε τις εισηγητικές εκθέσεις Νομοσχεδίων για την εκπαίδευση) δεν προχώρησε σε αλλαγές στο περιεχόμενο των σπουδών με αποτέλεσμα την κάλυψη μέρους των διαπιστωμένων αναγκών να τις αναλάβουν οι οικογένειες (ξένες γλώσσες-βιβλία, εγκυκλοπαίδειες-έλλειψη βιβλιοθηκών-μουσική) επιβαρυνόμενες οικονομικά το αντίστοιχο ποσό.

Από την πλευρά τους οι γονείς ανησυχώντας για το επίπεδο της μόρφωσης των παιδιών τους και ανάλογα με το μορφωτικό τους επίπεδο, διαβλέποντας τις μορφωτικές ανάγκες στο μέλλον των παιδιών τους ανέλαβαν να καλύψουν την οπισθοχώρηση του κράτους αναλαμβάνοντας όλο και μεγαλύτερο βάρος του κόστους της εκπαιδευτικής επένδυσης στο πλαίσιο της διατήρησης ή της βελτίωσης της εκπαιδευτικής και μορφωτικής ανταγωνιστικότητας των παιδιών τους τόσο στο σχολείο όσο και μετέπειτα στην αγορά εργασίας.

Επιπλέον αύξησε τον ανταγωνισμό στο Λύκεια δημιουργώντας τεχνητό «μποτιλιάρισμα» στην είσοδο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης χωρίς να ανταποκριθεί ανάλογα στην λειτουργία του σχολείου και την ποιότητα των εκπαιδευτικών υπηρεσιών με τον μη έλεγχο της λειτουργίας του σχολείου. Αυτός ο μη έλεγχος είχε ως αποτέλεσμα τη μη εξασφάλιση από το ίδιο το σχολείο ίσων ευκαιριών και κανόνων ανταγωνισμού σε μαθησιακό επίπεδο δημιουργώντας ένα έλλειμμα γνώσης. Αυτό το έλλειμμα ανέλαβαν εκ των πραγμάτων να καλύψουν οι γονείς των παιδιών προκειμένου, αφενός, να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα των παιδιών τους υποστηρίζοντας, ίσως τεχνητά, τις γνώσεις των παιδιών τους στη ζητούμενη ύλη σπουδών μέσω των φροντιστηρίων και, αφετέρου, να συμπληρώσουν την «γνώση» και να δώσουν ολοκληρωμένη παιδεία στα παιδιά τους καταφεύγοντας σε φροντιστήρια ξένων γλωσσών ή άλλου τύπου «ιδρύματα» μουσικής-γυμναστικής(μπαλέτο), που θα έπρεπε να προσφέρει το Δημόσιο σχολείο.

Όλα τα παραπάνω οδήγησαν σταδιακά στην μεταβίβαση υπηρεσιών εκπαίδευσης στην οικογένεια η οποία έχοντας γνώση της πραγματικής διάστασης της εκπαίδευσης των παιδιών της ανέλαβε το ανάλογο οικονομικό βάρος αφού η δωρεάν παιδεία στην πράξη δεν υφίσταται.

Αυτή η μεταβίβαση του βάρους της εκπαίδευσης στις οικογένειες δημιούργησε μια νέα αιτία ανισότητας που προέρχεται από την ανισότητα του οικονομικού και κοινωνικού status των γονέων.

8. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Barrow M.M., «Measuring Local Education Authority Performance: A Frontier Approach», *Economics of Education Review*, No 1, 1991.
2. Bourdon J.: «Pourquoi la science économique redécouvre les activités d'éducation?», *Revue Française de Pédagogie*, No 105, octobre-décembre, 1993.
3. Cazenave Ph., «Pour une nouvelle analyse économique de la demande de formation», *Revue Economique*, N° 4, janv. 1976.
4. Cuenin S., «Le coût de l'enseignement selon les payeurs», στο J-C. Eicher L. Levy-Garboua & alii, *Economique de l'éducation*, Paris, ed. Economica, 1979.
5. Delamotte E., *Une introduction à la pensée économique en éducation*, Paris, PUF, 1998.
6. Gravot P., *Economie de l'éducation*, éd. Economica, Paris, 1993.
7. Georges Jacques, «Les coûts de l'école», *Cahiers Pédagogiques*, N° 304-305, Mai- Juin, 1992.
8. Mendés-France B., «Les dépenses publiques d'éducation», *Economie et Statistique*, oct. 1987, p.37.
9. Mingat A., «Les coûts d'éducation à la charge des familles», στο J. C. Eicher, L. Garboua & alli, *Economique de l'Education*, Paris, Economica, 1979.
10. ORIVEL Fr., «L'allocation des ressources par élève dans le système éducatif français point de vue d'un économiste», *Revue Française de Pédagogie*, No 105, oct.-dec., 1993
11. Page A., *Economie de l'éducation*, Paris, ed. PUF, coll. SUP, 1971.
12. Paul J.J., *La relation Formation – Emploi: un défi pour l'économie*, Paris, ed. Economica, 1989.
13. Psacharopoulos G., Woodhall M., *L'éducation pour le développement: une analyse des choix d'investissement*, Paris, Economica, 1988.
14. Rouban A., «L'évaluation de la recherche, un processus économique», *Revue Internationale de Gestion des Etablissements d' Enseignement Supérieur*, Mars 1985.
15. Περιοδικό ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Κείμενα Εργασίας / Working Papers

<u>Κείμενο Εργασίας / WP</u>	<u>Συγγραφέας / Author</u>	<u>Τίτλος / Title</u>
1998/1, INSPO	Kottaridi Y., Kappi C., Adam E.	Disabled children and their families in mediterranean countries. A preliminary study in Greece
1998/2, INSPO	Karantinos D.	Flexible employment and employment insertion in Greece
1998/3	Επιτροπή Gulbenkian	Για το άνοιγμα των κοινωνικών επιστημών
1998/4, INSPO	Paratheodorou C.	Income inequality and development in Greece: a decomposition analysis
1999/5, IAAK	Παπαδόπουλος Α.Γ.	Τα αδιαφανή όρια της παγκοσμιοποίησης
1999/6, IURS	Balourdos D., Mouriki A., Sakellariopoulos K., Theodoropoulos K., Tsakiris K.	The prevailing car system in the Athens metropolitan area
1999/7, IPOLSOC	Tsiganou J., Daskalaki K., Frangiskou A., Georgarakis N., Sarris N., Selekou O., Tsakiridou O., Varouxi Ch., Apostolidou S., Vlachou V.	Young people at social "disadvantage"
1999/8, ΙΠΟΚΟΙΝΩ	Παπαγιαννοπούλου Μ.	Η εκπόνηση μελετών στις κοινωνικές επιστήμες
1999/9, IURS	Hellum M.	Have you heard about...?
2000/10, IPOLSOC	Tsiganou J., Daskalaki K., Michelogiannakis I., Sarris N., Dr. Selekou O., Varouxi Ch.	Children's rights: developing empowering policies in greece
2000/11, IAAK	Παπακωνσταντίνου Γ.	Το κόστος της εκπαίδευσης

